

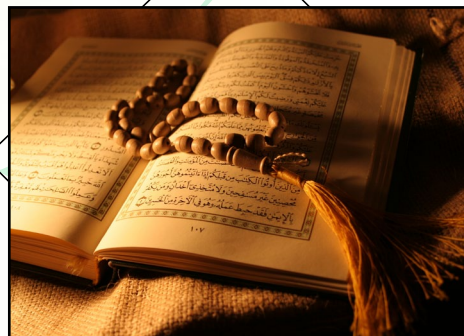
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

کمیته پدافند غیر عامل

دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی سبزوار

کلام وحی:

«یا ایها الذین
أمنوا اصبروا و صابروا و
رابطوا واتقوا الله لعلکم تفلحون»
ای کسانی که ایمان آوردید بردبار
باشید و شکیبایی ورزید و خویش را
در مقابل دشمن آماده نگه دارید و
از خدا بترسید تا رستگار شوید.
(سوره آل عمران آیه ۲۰۰)

حضرت علی (ع):

آن‌گاه که در میدان جنگ
در مقابل دشمن قرار گرفتید
می‌باید قرارگاه شما در دامنه کوه‌ها
و تپه‌ها و یا در کنار رودها باشد تا
پوشش و حفاظ شما گردد و شما
را از دشمن نگرهبانی کند.
(نامه ۱۲ نهج البلاغه)

رهبر

معظم انقلاب:

دفاع همیشه با آلات
قهریه نیست؛ با مشت
نیست؛ با تفنگ نیست؛ گاهی
دفاع با فهمیدن است؛
گاهی دفاع با زبان
است .

شرحی بر دفاع بدون سلاح

دکتر غلامرضا جلالی فراهانی^۱

اجرائی، بند ۱۱ ماده ۱۲۱ قانون برنامه چهارم توسعه کشور که به تصویب هیئت محترم دولت رسیده، وظایف این سازمان به صورت دقیق مشخص شده است.

دفاع غیرعامل، مکمل دفاع عامل است. اگر این دو را در یک رابطه جبری قرار دهیم، هرگاه دفاع عامل از ظرفیت کافی برخوردار نباشد، به اجبار به همان میزان باید کمبود از دفاع غیرعامل پیش‌بینی شود. به‌طور معمول هنگامی که دو کشور در برابر هم قرار می‌گیرند، اگر احساس شود که برابری نظامی وجود دارد و یک حالت تعادلی موجود است، طبیعتاً رویکرد با پدافند عامل می‌باشد. اما هنگامی که این توازن به هم بخورد، مانند وضع امروز ما با ارتش آمریکا که عدم تقارن است (که یک کشور، حداکثری از توان نظامی را دارد و طرف دیگر توان پایین‌تر)، در این شرایط، کشورها برای توقف یا کاهش توانایی دشمن سعی می‌کنند از راهبرد و تکنیک‌های پدافند غیرعامل استفاده کنند. البته برای کاهش آسیب‌پذیری و تلفات همیشه می‌توان از پدافند غیرعامل استفاده کرد.

قبل از وقوع انقلاب اسلامی ایران، سازمانی به نام «سازمان دفاع غیرنظامی» وجود داشت که سه هدف: (۱) هدایت، کنترل و پشتیبانی از مردم در حین بلایای طبیعی، (۲) امدادرسانی و (۳) عملیات نجات و کاهش آسیب‌پذیری در برابر تهدیدات را دنبال می‌کرد. اکنون دو وظیفه اول به ترتیب به وزارت کشور و سازمان مدیریت بحران واگذار شده و سازمان پدافند غیرعامل، هدف سوم و نیز امدادرسانی و عملیات نجات حوادث ناشی از جنگ را بر عهده دارد.

دفاع در بشر، به صورت فطری بوده است. در ابتدا بشر سعی داشته در برابر حوادث طبیعی مانند باد و سیل و زلزله و مانند آن و سپس در برابر سایر تهدیدات امنیتی، از تهاجم یا حمله‌های نظامی علیه خود، از خود دفاع کند. این گونه دفاع به دو صورت بوده است: یکی دفاع نظامی و دیگری دفاعی که بدون استفاده از اسلحه صورت می‌گیرد، که دفاع نوع دوم از ابتدای تاریخ وجود داشته و دنبال می‌شده و این دفاع، غیرعامل است.

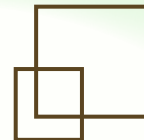
از مصادیق این دفاع، می‌توان به حفر خندق در صدر اسلام اشاره کرد. مسلمانان با استفاده از عوارض زمین برای ورود دشمن به شهر مدینه ایجاد مانع کردند و یا در جریان فتح مکه، هنگامی که مسلمانان نیروهای خود را در اطراف مکه آرایش می‌دادند، از تکنیک فریب استفاده کردند؛ به این صورت که تعداد زیادی دیگ پر از آب تدارک دیده، زیر آنها را با آتش برافروختند تا هنگامی که دشمن از دور این تدارک را ببیند، فریب بخورد و تعداد مسلمانان را زیادتر فرض کند.

پدافند غیرعامل را می‌توان مختصراً این‌گونه تعریف کرد: «دفاع در برابر تهدید بدون استفاده از اسلحه». در واقع تمام دفاع‌های غیرنظامی در این حوزه قرار می‌گیرند؛ چون قرار است در این دفاع از اسلحه استفاده نشود.

سازمان پدافند غیرعامل در هشتم آبان ماه ۱۳۸۲ با فرمان مقام معظم رهبری تشکیل شد. مأموریت اساسی این سازمان، کاهش آسیب‌پذیری زیرساخت‌های کشور و تداوم خدمات ضروری در شرایط بحران و ایجاد پایداری در زیرساخت‌های کشور در برابر تهدید تعیین شده و دنبال می‌شود. براساس آیین‌نامه

۱- رئیس سازمان پدافند غیرعامل کشور

منبع: ویژه‌نامه پدافند غیرعامل و مدیریت بحران

مقدمه

آشنایی با پدافند غیرعامل

«جنگ» بی‌تردید شگفت‌انگیزترین پدیده اجتماعی است و زندگی بشر همواره با موضوع جنگ همراه بوده است. در کشور ما، ایران، پدیده جنگ بسیار آشنا و قابل لمس است. چه بسیار افرادی که در طول تاریخ ایران شاهد آن بوده‌اند، جمعی ارتباط تنگاتنگی با آن داشته و بسیاری نیز خود مستقیماً در آن شرکت کرده و جنگیده‌اند. امروز نیز کشور ما با وجود انقلاب اسلامی، دارا بودن نظام ضد استکباری و ثروت‌های عظیم نفت و گاز و ورود به عرصه‌های فناوری نوین و انرژی هسته‌ای در معرض تهدیدات نظامی و غیر نظامی دشمنان این سرزمین قرار گرفته است. از همین رو، لزوم توجه به حفظ سرمایه‌های ملی دو چندان می‌شود. بر همین اساس، در این متن، مباحث عمومی پدافند غیرعامل در چهار بخش مورد بحث و بررسی قرار گرفته است:

(۱) کلیات پدافند غیرعامل: شامل تعاریف، اهداف و اهمیت پدافند غیرعامل می‌باشد،

(۲) اصول و مبانی پدافند غیرعامل

(۳) پدافند غیرعامل در مقابل بمباران‌های هوایی

(۴) بسیج و پدافند غیرعامل: شامل نقش مؤثر بسیج در آگاه‌سازی و اطلاع‌رسانی، امدادرسانی، آموزش آحاد مردم، و نقش بسیج در حفاظت سیستم‌ها در جهت پایداری دستگاه‌ها و کاهش آسیب‌پذیری دستگاه‌ها،

۱) کلیات پدافند غیرعامل

۱-۱- تعاریف

پدافند

عبارت است از هرگونه عملی که با استفاده از کلیه وسایل و امکانات موجود به منظور جلوگیری و مقاومت در برابر حملات سیاسی، نظامی، اقتصادی، اجتماعی، روانی، فناورانه و نیز مقابله

با پیشروی دشمن و انهدام نیروهای حمله کننده انجام می‌شود.

• پدافند عامل

عبارت است از به‌کارگیری مستقیم جنگ‌افزارها (موشک‌های زمین به هوا و هوا به زمین، توپخانه پدافند هوایی) و اقدامات ضد الکترونیکی به منظور خنثی نمودن یا کاستن آثار حملات هوایی دشمن بر روی اهداف مورد نظر.

• پدافند غیرعامل

به مجموعه اقداماتی اطلاق می‌گردد که مستلزم به‌کارگیری جنگ‌افزار نبوده و با اجرای آن می‌توان از وارد شدن خسارات مالی به تجهیزات و تأسیسات حیاتی و حساس نظامی و غیر نظامی و تلفات انسانی جلوگیری نمود و یا میزان این خسارات و تلفات را به حداقل ممکن، کاهش داد.

• تفاوت پدافند عامل و غیرعامل

تفاوت عمده این دو اصطلاح، در نوع اجرای پدافند است که در دفاع عامل معمولاً نیروهای مسلح با استفاده از وسایل و تجهیزات نظامی در مقابل حمله دشمن دفاع می‌کنند، لیکن در پدافند غیرعامل بدون استفاده از امکانات و تجهیزات نظامی و با استفاده از اصول پدافندی، از وارد شدن خسارات مالی به تجهیزات و تأسیسات حیاتی و حساس و همچنین تلفات انسانی جلوگیری می‌شود و یا میزان این خسارات و تلفات را به حداقل ممکن کاهش می‌دهند.

• دفاع غیر نظامی

دفاع غیر نظامی، تقلیل خسارات مالی و صدمات جانی وارده بر غیر نظامیان در جنگ یا در اثر مخاطرات طبیعی نظیر سیل، زلزله، طوفان، آتشفشان و خشکسالی و ... است.

۱-۲- اندیشه‌های دفاعی از منظر بزرگان

«آن‌گاه که در میدان جنگ رویاروی دشمن قرار گرفتید، باید قرارگاه شما در دامنه کوه‌ها و تپه‌ها و یا در کنار نهرها باشد تا پوشش و حفاظ شما گردد و شما را از دشمن نگاهبانی کند، و باید جنگ را از یک سو و یا حداکثر دوسو با دشمن داشته باشید و قسمت‌های دیگر، تکیه بر موانع طبیعی داشته باشد تا دشمن قدرت نفوذ نداشته باشد». «حضرت علی علیه‌السلام»

«... رعایت اصول ایمنی و حفاظتی مراکز، صنایع و ایجاد پناهگاه‌های جمعی برای مردم و کارگران، که این اختصاص به زمان جنگ ندارد بلکه طریق احتیاط در هر شرایط است».

«امام خمینی (ره) ۱۳۶۷/۰۶/۱۱»

«اگر محافظت نظامی نباشد، تمام دستاوردهای فرهنگی، اقتصادی، علمی و سیاسی در یک نصف روز هدر می‌رود». «مقام معظم رهبری»

«هر جنگ بر پایه فریب، نیرنگ و خدعه استوار است و فرمانده واقعی کسی است که به هنرهای «تظاهر، اختفا و استتار» مجهز باشد». «سون تزو»

۱-۳- تهدیدات و پدافند غیرعامل

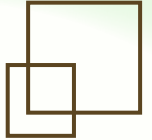
پدافند غیرعامل با مفهوم کلی (حفاظت در برابر تهاجم، بدون استفاده از سلاح و درگیر شدن مستقیم) سابقه‌ای بس طولانی در تاریخ بشری به قدمت خلقت انسان و سایر جانداران دارد. جنگ، یکی از عناصر پایدار تاریخ بشری است؛ به گونه‌ای که جامعه‌شناسان آن را به عنوان یک پدیده و واقعیت اجتماعی قلمداد نموده‌اند. بشریت در طول پنج هزار سال تاریخ تمدن خود، ۱۴ هزار جنگ را دیده و در این جنگ‌ها بیش از ۴ میلیارد انسان جان باخته‌اند. گفتنی است در طول چند هزار سال تمدن بشری، صرفاً ۲۶۸ سال بدون جنگ و مناقشه سپری شده است و این در حالی است که به طور میانگین در طی ۴۵ سال (از سال ۱۹۴۵ تا سال ۱۹۹۰) در کره زمین فقط سه هفته بدون جنگ را داشته‌ایم. جالب اینکه بیشتر این جنگ‌ها در کشورهای جهان سوم به وقوع پیوسته است. در قرن بیستم شاهد بروز بیش از ۲۲۰ جنگ و تلفات انسانی ۲۰۰ میلیون نفری بوده‌ایم. میهن اسلامی ما طی سال‌های اخیر، بروز چهار جنگ مهم (جنگ تحمیلی، جنگ اول خلیج فارس، جنگ افغانستان و جنگ اخیر آمریکا و انگلیس علیه عراق) را شاهد بوده است. وقوع مناقشات و جنگ‌های دیگری با اهداف ژئوپلیتیک، مهار، محاصره و مقابله با انقلاب اسلامی جزو اهداف راهبردی استکبار جهانی است. تجارب حاصله از جنگ‌های گذشته خصوصاً هشت سال دفاع مقدس، مؤید این نظر است که کشور مهاجم، جهت در هم شکستن اراده ملت و توان اقتصادی، نظامی و سیاسی کشور مورد تهاجم، با اتخاذ راهبرد انهدام مراکز ثقل، توجه خود را صرف بمباران و انهدام مراکز حیاتی و حساس می‌نماید. امروزه کشورهایی که طعم خرابی و خسارات ناشی از جنگ را چشیده‌اند، جهت حفظ سرمایه‌های ملی و منابع حیاتی خود توجه ویژه‌ای به دفاع غیرعامل نموده و در راهبرد دفاعی خود جایگاه والایی برای آن قائل شده‌اند. نمونه بارز آن، کشور کره شمالی است که با اتخاذ سیاست و راهبرد تمرکززدایی، در این راستا اقدامات بنیادی قابل توجهی انجام داده است. شایسته است این رهنمود و سخن حکیمانه امام راحل‌مان (ره) را فراروی خود قرار دهیم که فرمودند: «... در هر شرایطی باید بنیه دفاعی کشور در بهترین وضعیت باشد. مردم در طول سال‌های جنگ و مبارزه، ابعاد کینه و قساوت و عداوت دشمنان خدا و خود را لمس کرده‌اند؛ باید خطر تهاجم

۱-۴- اهداف پدافند غیرعامل

- ۱- کاهش قابلیت و توانایی سامانه‌های شناسایی، هدفیابی و دقت و هدفگیری تسلیحات آفندی دشمن، بالا بردن قابلیت بقا و استمرار عملیات و فعالیت‌های حیاتی و خدمات‌رسانی مراکز حیاتی، حساس و مهم نظامی کشور در شرایط وقوع تهدید، بحران و جنگ.
- ۲- کاهش آسیب‌پذیری و خسارات، کاهش صدمات به تأسیسات، تجهیزات و نیروی انسانی، مراکز حیاتی، حساس و مهم نظامی و غیر نظامی کشور در برابر تهدیدات و عملیات دشمن.
- ۳- سلب آزادی و ابتکار عمل از دشمن.
- ۴- صرفه‌جویی در هزینه‌های تسلیحاتی و نیروی انسانی.
- ۵- فریب و تحمیل هزینه‌های بیشتر به دشمن و تقویت بازدارندگی.
- ۶- افزایش آستانه تحمل مردم و نیروهای خودی در برابر تهاجم دشمن.
- ۷- حفظ روحیه و انسجام وحدت و سرمایه‌های ملی کشور، حفظ تمامیت ارضی، امنیت ملی و استقلال کشور.

۱-۵- اهمیت پدافند غیرعامل

- تجارب و شواهد ثبت شده در جنگ‌های گذشته تاریخ بشری و قرن حاضر، نمونه‌های مستدل و انکارناپذیری است که اهمیت حیاتی پدیده (دفاع غیرعامل) را آشکار و ثبت می‌نماید. موارد مشروحه زیر نمونه‌های بارزی از اهمیت این موضوع است:
- ۱- به کارگیری اقدامات پدافند غیرعامل، موجب زنده ماندن و ادامه حیات و بقای نیروی انسانی می‌گردد.
 - ۲- دفاع غیرعامل، موجب صرفه‌جویی اقتصادی در تسلیحات نظامی و پایداری زیرساخت‌های کشور می‌شود.
 - ۳- دفاع غیرعامل، از مراکز حیاتی، حساس و مهم در برابر حملات و بمباران‌های هوایی و حملات زمینی دشمن محافظت نموده، خسارات و صدمات را کاهش داده و ادامه فعالیت و مقاومت در شرایط بحرانی و جنگ را ممکن می‌سازد.
 - ۴- اقدامات دفاع غیرعامل، موجب تحمیل هزینه‌های بیشتر به دشمن و باعث بازدارندگی نیز می‌گردد.
 - ۵- دفاع غیرعامل، موجب حفظ نیروها برای ضربه زدن در مکان

نیروها، تأسیسات و تجهیزات در مقابل دشمن و یا تغییر شکل خارجی آن‌ها استفاده می‌شود.

۲-۲- اختفا

(الف) تعریف اختفا:

اختفا یا پنهان کاری به کلیه اقداماتی اطلاق می‌شود که مانع از قرار گرفتن تأسیسات و تجهیزات در دید دشمن گردیده و یا تشخیص تأسیسات و تجهیزات و همچنین انجام فعالیت‌های خاص را برای او غیر ممکن یا مشکل می‌سازد.

(ب) مهم‌ترین اقدامات اختفا:

- ۱- دفن مین‌ها؛
- ۲- قرار دادن وسایل نقلیه در زیر درختان؛
- ۳- قرار دادن تجهیزات در مواضع سرپوشیده؛
- ۴- پوشش وسایل نقلیه و تجهیزات در مواضع سرپوشیده؛
- ۵- اختفای جاده و موانع با پوشش‌های خطی؛
- ۶- استفاده از پوشش‌های میدان جنگ مانند دود.

۲-۳- پوشش

(الف) تعریف پوشش

پوشش به معنای پنهان‌سازی و حفاظت تأسیسات، تجهیزات، تسلیحات و نیروی انسانی در برابر دید و تیر دشمن می‌باشد. دود و عملیات دود، یکی از عوامل مهم در ایجاد پوشش برای سپاه، تجهیزات، تسلیحات و تأسیسات به‌شمار می‌آید. امتیاز بهره‌مندی از مواد پوششی دود مانند بخار آب، مه و ... از جمله موادی هستند که باعث افزایش پشتیبانی از نیروها شده و در اختیار فرمانده قرار می‌گیرد.

(ب) امتیازات استفاده از دود و مواد پوششی

- (۱) کاهش توانایی دید و ایجاد اختلال در ارتباط دشمن؛
- (۲) اختفای نیروهای خودی و فریب دشمن؛
- (۱) کاهش توانایی دید و ایجاد اختلال در ارتباط دشمن؛
- (۲) اختفای نیروهای خودی و فریب دشمن؛
- (۳) فراهم ساختن ابزار تشخیص و علامت‌دهی؛
- (۴) کم‌اثر نمودن یا غلبه بر تسلیحات انرژی زای مستقیم دشمن؛
- (۵) تقویت اثرگذاری سیستم تسلیحاتی نیروهای خودی؛

۲-۴- فریب

(الف) تعریف فریب

کلیه اقدامات طراحی شده حيله‌گرانه‌ای است که موجب گمراهی

و زمان مناسب به دشمن و سلب آزادی و ابتکار عمل دشمن و نیروی مهاجم می‌شود.

- ۶- در مقایسه سه عنصر (تهاجم، دفاع عامل و غیرعامل)، عنصر دفاع غیرعامل، مخارج و هزینه‌های کمتری دارد و از نظر اخلاقی و دید بشردوستانه و سیاسی، مفهومی صلح‌آمیز و دوستانه‌تری دارد.
- ۷- دفاع غیرعامل، دفاعی است منطبق با سیاست خودکفایی و عدم وابستگی و استقلال کشور.

(۲) اصول و مبانی پدافند غیرعامل

۱-۲- استتار

(الف) تعریف استتار:

استتار که آنرا اختفای حفاظتی نیز می‌نامند، به تغییر چهره یک جسم از دید معمولی به منظور پنهان کردن از دیدن افراد و اشیاء گفته می‌شود. مفهوم کلی استتار، هم‌رنگ و هم‌شکل کردن تأسیسات و تجهیزات با محیط اطراف است. تأسیسات و تجهیزات صنعتی و یا نظامی که در داخل بیابان، در محیط کشاورزی و یا در مجاورت مناطق مسکونی احداث می‌شوند، به سهولت قابل رؤیت، تشخیص و شناسایی هستند مگر آن که استتار شوند.

(ب) روش‌های استتار:

سه روش اصولی در استتار عبارت‌اند از: مخفی نمودن، همگون‌سازی و بدل‌سازی.

مخفی نمودن: پوشاندن کامل یک شیء به وسیله انواع پرده‌های پوششی طبیعی یا مصنوعی. به عبارتی، اختفای کامل یک شیء به وسیله پوشش‌های فیزیکی است.

همگون‌سازی: به‌کارگیری وسایل استتار در بالا و اطراف هدف به‌طوری که شیء با زمینه طبیعی اطراف آن نوعی هم‌آمیختگی ایجاد کند.

بدل‌سازی (شبیه‌سازی): اقدام اصلی در بدل‌سازی، تغییر قیافه هدف حقیقی و اصلی و استفاده از تجهیزات و تأسیسات کاذب و فریبنده در فاصله‌ای مجازی و منطقی از هدف حقیقی می‌باشد.

(ج) تکنیک‌های استتار:

رنگ/میزی: رنگ‌آمیزی پروژه‌ها، یکی از ساده‌ترین و در دسترس‌ترین روش‌های استتار به‌شمار می‌آید که به‌طور گسترده‌ای از آن استفاده می‌شود. از این روش می‌توان به‌طور مستقل و یا در ترکیب با سایر روش‌های استتاری استفاده کرد. تورهای/استتاری: تورها، ساختارهایی هستند که برای مخفی‌سازی

کاهش آسیب‌پذیری و تقلیل خسارات و تلفات احتمالی، معنی و تعریف کرده‌اند.

اصل تفرقه و جابه‌جایی همچنین شامل جابه‌جایی نیروی انسانی و استفاده حداقلی از کارکنان در محل‌های مخاطره‌آمیز نیز می‌گردد. مانند انتقال هواپیماهای مسافربری به فرودگاه‌های دورتر از برد سلاح‌های دشمن و یا انتقال تجهیزات حساس و ارزشمند قابل حمل از محل اصلی به محلی که به علت توجه کمتر دشمن به آن محل، دارای امنیت و حفاظت بالاتری است.

۲-۸- مقاوم‌سازی و استحکامات

با توجه به نقش حساس دفاع غیرعامل در حفظ حیات اجتماعی و دستاوردهای اقتصادی و فرهنگی یک کشور، تحقق بخشیدن به ابعاد مختلف آن و ایجاد سازمان‌های امن از ضروری‌ترین اقدامات به شمار می‌آید که باید در این رابطه صورت گیرد. اهمیت این موضوع برای کشور ما ایران که بر حسب شرایط خاص جغرافیایی و راهبردی و همچنین اتخاذ سیاست مستقل ملی، همواره در معرض هجوم دائمی قدرت‌های بزرگ و استکباری قرار دارد، کاملاً محسوس است.

۲-۹- اعلام خبر

الف) تعریف اعلام خبر

آگاهی و هشدار به نیروهای خودی مبنی بر نزدیک بودن عملیات تعرضی دشمن در اصطلاح، اعلام خبر می‌باشد. این هشدار که برای آماده شدن صورت می‌گیرد، ممکن است چند ساعت، چند روز و یا زمانی طولانی‌تر از آغاز مخاصمات اعلام شود.

ب) مراحل اعلام خطر

اعلام خطر حملات هوایی دشمن در دو مرحله انجام می‌شود:

- مرحله اول: آماده‌باش

- مرحله دوم: اعلام خطر اصابت (برخورد)

اعلام خطر آماده‌باش شامل اطلاعاتی است که سریعاً از طریق سیستم‌های خبری و پخش اطلاعات تاکتیکی به وسیله آژیر اعلام خطر و از شبکه پخش اخبار جنگ ابلاغ می‌شود.

بدین ترتیب می‌توان با اعلام خطر به موقع، فرصت مناسب جهت پناه بردن نفرات به یک منطقه امن و انجام اقدامات دفاعی لازم به ویژه شبکه دفاع ضد هوایی و واکنش سریع نیروهای نظامی در مقابل حملات هوایی دشمن را فراهم ساخت و تلفات جانی و مالی به انسان، تجهیزات و تأسیسات را به حداقل ممکن رسانید.

و غفلت دشمن در نیل به اطلاعات و محاسبه و برآورد صحیح از توان کمی و کیفی طرف مقابل گردیده و او را در تشخیص هدف و هدف‌گیری با شک و تردید مواجه می‌نماید.

ب) نمونه‌ای از فریب و خدعه در جنگ‌های صدر اسلام:

هنگامی که رسول اکرم (ص) نیروهای خودی را برای فتح مکه به حرکت در آورد، ابتدا اجازه نداد کسی تصور کند که قصد فتح مکه را دارد. از سوی دیگر نیز خدعه‌ای به کار برد و بخشی از نیروهای خود را همزمان به فرماندهی ابن قتاده بن ربیع به سوی بطن اضم یعنی مکانی که میان ذی‌خشب و ذی‌مره از سرزمین‌های تهامه بود فرستاد تا دشمن را از هدف اصلی خود غافل و گمراه سازد.

۲-۵- مکان‌یابی

الف) تعریف مکان‌یابی

مکان‌یابی، انتخاب بهترین و مطلوب‌ترین نقطه و محل استقرار است به طوری که پنهان و مخفی نمودن نیروی انسانی، وسایل و تجهیزات و فعالیت‌ها را به بهترین وجه امکان‌پذیر سازد.

ب) فواید مکان‌یابی صحیح

تجربه نشان داده است که مکان‌یابی صحیح و مطلوب می‌تواند مقدار بسیار زیادی از معضلات و مشکلات استتار و اختفا را حل و فصل نموده ضمن آن که تهدیدات و آسیب‌پذیری‌های احتمالی را نیز کاهش و تقلیل می‌دهد.

۲-۶- پراکندگی

الف) تعریف پراکندگی

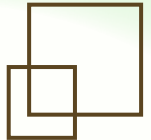
پراکندگی عبارت است از گسترش و باز نمودن تأسیسات و تجهیزات، به منظور کاهش آسیب‌پذیری آنها در برابر حملات هوایی دشمن.

ب) پراکندگی تأسیسات و استحکامات

برای حفاظت بعضی از تأسیسات و استحکامات، ضمن رعایت مباحث سازه‌ای، باید به موضوع مهم پراکندگی نیز پرداخت. اقدامات پراکندگی، یک نوع صف‌آرایی عمده تأسیسات و تجهیزات در سطح گسترده‌ای از یک منطقه بوده و باید به عنوان یک روش اساسی برای حفظ بقا، کاهش آسیب‌پذیری و بالا بردن آستانه مقاومت در برابر حملات دشمن، مورد توجه قرار گیرد.

۲-۷- تفرقه و جابه‌جایی

تفرقه را جداسازی بخش‌هایی از تجهیزات متحرک یا قابل حمل از محل اصلی و انتقال آن‌ها به محل دیگر در زمان بحران به منظور

۳) پدافند غیرعامل در مقابل بمباران‌های هوایی

۱-۳- تعاریف و اصطلاحات

• جان‌پناه

جان‌پناه، محلی است که در مواقع اضطراری یا حملات موشکی و هوایی غافلگیرانه که فرصت رفتن به پناهگاه وجود ندارد، مورد استفاده قرار می‌گیرد و می‌تواند تا حدودی جان انسان را در مقابل بمباران حفظ کند.

• پناهگاه

پناهگاه، مکانی است که در مقابل اصابت ترکش‌ها و امواج، مستحکم و ایمن باشد و بتواند جان انسان را حفظ و آوار را تحمل نماید.

• پناهگاه سریع‌الاحداث

مکان‌هایی که بنا به اضطرار در کوتاه‌ترین زمان ساخته می‌شوند.

۲-۳- شناسایی وضعیت‌ها و علایم

وضعیت زرد: آژیر ممتد در ۳ دقیقه، بیانگر آن است که احتمال حمله هوایی وجود دارد ولی قطعی نیست.
وضعیت سفید: دو آژیر ممتد با فاصله زمانی یک دقیقه، نشان می‌دهد که حمله هوایی خاتمه یافته است.

وضعیت قرمز: صدای این آژیر با زیر و بم متوالی و فاصله ۳ تا ۴ دقیقه‌ای است، یعنی حمله هوایی انجام خواهد شد.

اقدامات عمومی در وضعیت‌های مختلف: برای حفظ جان باید تحت هر شرایط با اعلام وضعیت قرمز به پناهگاه پناه برد تا از اصابت ترکش‌ها و ریختن آوار مصون ماند. برای رسیدن به این منظور، لازم است در اسرع وقت پناهگاهی مطمئن در نزدیک‌ترین نقطه به محل اقامت و کار احداث نمود. قبل از آغاز بحث پناهگاه، متذکر می‌شویم تا زمانی که ساختن پناهگاه در منزل و محل کار شروع نشده باید در هنگام بمباران از جان‌پناه‌های موجود در ساختمان‌ها و اماکن عمومی استفاده کرد.

۳-۳- جان‌پناه

این جان‌پناه‌ها ممکن است در اکثر ساختمان‌ها وجود داشته باشند که به نمونه‌هایی از آن اشاره می‌کنیم:

الف) جان‌پناه‌های موجود در منازل:

۱) زیرزمین و یا استفاده از طبقات پایین در ساختمان‌های چند طبقه و پارکینگ‌های مستحکم؛

۲) حوض‌ها، استخر کم‌عمق و یا آب‌نما با حداقل عمق ۳۰

سانتی‌متر که بتوان در آن به‌صورت درازکش خوابید.

۳) زیر پله‌های ساختمان؛

۴) کنار ستون‌های مستحکم، بین ستون‌ها و سقف‌های با عرض کم؛

ب) جان‌پناه‌های موجود در اماکن عمومی و محل کار:

۱) جوی، نهر، گودال و بریدگی کنار خیابان؛

۲) پاساژها و مغازه‌های مستحکم در سطح زمین؛

۳) استفاده از طبقات همکف و زیرزمین در ساختمان‌های چند طبقه؛

۴) زیر پله‌های مستحکم و تونل‌ها؛

۵) کانال‌ها، مترو و زیرزمین (در صورت موجود بودن) و معابر امن؛

۶) پناه در کنار درختان تنومند و قطور؛

۴-۳- پناهگاه‌ها

پناهگاه‌ها باید بتوانند در مقابل اثرات ناشی از جنگ‌افزارهای متعدد، از قبیل انفجار، ترکش، هوای آلوده ناشی از دود، غبار و هرگونه آلودگی ناشی از احتراق و اشتعال یا انفجار مواد منفجره، مقاوم باشند.

الف) انواع مختلف پناهگاه

۱) پناهگاه‌های موجود

اصولاً ساختمان‌های شهرها قسمت‌هایی دارند که در مواقع آژیر قرمز می‌توان از آن به‌عنوان پناهگاه استفاده کرد. از جمله پناهگاه‌های موجود و مهم می‌توان به مترو اشاره نمود که امروزه به عنوان بهترین پناهگاه عمومی تلقی می‌شود. در برخی از کشورها متروها به‌گونه‌ای تعبیه شده است تا به هنگام حملات دشمن، مأمن مناسبی برای شهروندان باشد. در کشور کره شمالی هم که با تهدید آمریکا روبرو است پدافند غیرعامل به‌صورت گسترده‌ای مورد استفاده قرار می‌گیرد. معابر، مترو و ایستگاه زیرزمینی شهر پیونگیانگ در عمق بین ۹۰ تا ۱۰۵ متری زمین احداث شده‌اند، بسیاری از کارخانجات صنایع نظامی در تونل‌های بزرگ استقرار یافته‌اند و هواپیماهای نظامی پس از فرود می‌توانند در تونل‌های حفر شده مخفی شوند. در حال حاضر در شهر تهران و برخی از کلان‌شهرهای ایران خطوط مترو ساخته شده و یا در حال ساخت است. مجریان و مسئولین می‌توانند با مطالعه کامل از هم‌اکنون متروها را به عنوان پناهگاه عمومی برای حفاظت مردم در مقابل بمباران‌های هوایی و موشکی مطرح کنند.

۲) پناهگاه سریع‌الاحداث

پناهگاه‌هایی هستند که بنا به اضطرار در کوتاه‌ترین زمان ساخته

نفی و گازسوز به پناهگاه خودداری کنید.
۱۲- از مصرف آب و غذای نگهداری شده در ظرف باز خودداری کنید.

۴) بسیج و پدافند غیرعامل

عرصه‌های فعالیت بسیج و نقش بسیجیان در آن

در این فصل کوشش شده تا به اختصار برخی عرصه‌های فعالیت بسیج و نقش آحاد بسیجیان در زمینه پدافند غیرعامل بررسی شود. در یک نگاه کلی می‌توان به نمونه‌هایی از عرصه‌های فعالیت بسیج در زمینه پدافند غیرعامل که در زیر آمده است اشاره نمود.

- ۱- عرصه آگاه‌سازی و اطلاع رسانی؛
- ۲- عرصه امداد و نجات؛
- ۳- عرصه مدیریت مردم در زمان جنگ (مدیریت بحران)؛
- ۴- عرصه آموزش آحاد مردم؛
- ۵- عرصه ارتقاء توان رزم و اجرای رزمایش‌های پدافند غیرعامل؛
- ۶- عرصه عملیات روانی؛
- ۷- عرصه بازدارندگی؛
- ۸- عرصه حفاظت سیستم‌ها، کاهش آسیب‌پذیری دستگاه‌ها، پایداری دستگاه‌ها و ...

۴-۱- نقش بسیج در آگاه‌سازی و اطلاع‌رسانی

بسیج به دلیل حضور در تمامی سطوح و ابعاد جامعه، داشتن فرهنگ غنی و ارزشمند، همچنین ساختار و سازمان نهادینه شده، قابلیت پیگیری و تحقق این مهم را دارد. فقط لازم است این نیاز مورد توجه واقع شود تا با اندک تغییراتی در ساختار و سازمان، سازوکار لازم فراهم گردد و با جذب یا آموزش نیروی انسانی مورد نیاز و با مدیریتی متعهد و متخصص، آن را عملی کرد. این کارکرد، «خودبسیج» را به عنوان «نگرش اصلی عموم» افراد جامعه در خواهد آورد. امر اطلاع‌رسانی در رسانه بسیج، با اصل مهم رسالت‌محوری در قبال «مردم و نظام» صورت می‌گیرد. در این مدل فعالیت رسانه‌ای، هیچ چیز جز نظام و مردم مورد توجه نیست؛ یعنی خدمت‌رسانی به مردم که راهبرد نظام اسلامی و یکی از اهداف مهم آن به شمار می‌رود، توسط رسانه‌ای به نام بسیج همواره رصد می‌شود و آسیب‌ها، مشکلات، نواقص و نارسائی‌ها را ارئه می‌دهد. سازمان بسیج با بهره‌مندی از شبکه فعال و منسجم و آگاه با حضور سازمان‌یافته بسیجیان، در امر آگاه‌سازی به‌موقع آحاد مردم نقش به‌سزایی را دارد.

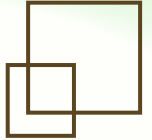
می‌شوند. لکن باید ضمن سریع‌الاحداث بودن، از استحکام کافی نیز برخوردار باشند و نکات ایمنی در آن‌ها دقیقاً رعایت شود تا در مقابله با بمباران‌های گسترده دشمن، مستحکم و مقاوم باقی بمانند.

۳) پناهگاه سریع‌الاحداث در محل کار

ساخت این‌گونه پناهگاه‌ها همانند پناهگاه‌های سریع‌الاحداث منازل است با این تفاوت که ظرفیت آن‌ها باید بیشتر باشد. این پناهگاه‌ها را مسئولان ذی‌ربط با همکاری مردم می‌سازند. پناهگاه‌هایی که برای اماکن عمومی و مدارس احداث می‌گردند باید ضمن داشتن استحکام لازم، در حداقل ظرفیت ساخته شوند. حداکثر ظرفیت پناهگاه‌های سریع‌الاحداث عمومی ۲۵ نفر است؛ البته پناهگاه‌های عمومی توسط تونل می‌توانند به یکدیگر ارتباط داشته باشند.

ب) توصیه‌های بهداشتی در استفاده از پناهگاه‌ها

- ۱- مقدار آب مورد نیاز برای هر فرد در ۲۴ ساعت در پناهگاه ۲/۵ لیتر می‌باشد، آن را بیهوده مصرف نکنید.
- ۲- آب سالم را باید در ظروف مطمئن و درپوش‌دار نگهدارید.
- ۳- در شرایط اضطراری و حساس، ذخیره کردن آب سالم، امری ضروری و حیاتی است.
- ۴- آب ذخیره شده را در معرض تابش نور قرار ندهید و روی آن را خوب بپوشانید، زیرا آب در تاریکی سالم‌تر می‌ماند.
- ۵- در پناهگاه از اغذیه‌ای استفاده کنید که احتیاج به پخت و نگهداری در یخچال ندارد.
- ۶- مواد غذایی (نان، سبزی، حبوبات و ...) را در ظروف دربسته نگهداری کنید.
- ۷- در پناهگاه لازم است وسایل بهداشتی مانند: حوله، قرص تصفیه آب (قرص کلر)، مواد پاک‌کننده، مواد ضد عفونی‌کننده (ساولن، دتول، هالامید و ...)، کیسه نگهداری مواد غذایی، کیسه زباله و ... نگهداری شود.
- ۸- سبزی و میوه‌ها را قبل از مصرف ضد عفونی کنید.
- ۹- ساختمان پناهگاه باید محکم بوده و از مصالحی ساخته شده باشد که حشرات، جوندگان، و حیوانات ولگرد نتوانند به داخل آن نفوذ کنند.
- ۱۰- باید دانست که حشرات و جوندگان عامل بسیار مهمی جهت پخش عوامل میکروبی دشمن می‌باشند، بنابراین از ورود آن‌ها به پناهگاه جلوگیری کنید.
- ۱۱- از بردن وسایل گرم‌کننده از قبیل: چراغ خوراک‌پزی، بخاری

۴-۲- نقش بسیج در امداد و نجات

بسیج در انجام وظایف با استفاده از نیروهای بسیجی سازمان یافته در قالب گردان‌های عاشورا، الزهرا (س)، امداد و نجات و سایر گروه‌های مقاومت به منظور کمک دستگاه‌های دولتی که مسئولیت اصلی امر امدادرسانی را به عهده دارند آمده و در اجرای وظایف زیر انجام مأموریت می‌کند:

تجسس و آواربرداری، کمک به برقراری امنیت، انجام کمک‌های اولیه پزشکی، هدایت و انتقال مجروحین و مصدومین به مراکز درمانی و امدادی، توزیع نیازمندی‌های امدادی و بهداشتی، کمک به امر توزیع مواد غذایی، پوشاک و ... اطفاء حریق هنگام بروز حوادث و سوانح با همکاری سازمان آتش‌نشانی، گندزدایی، دفع آفات و دفن اموات و احشام و ...

بدیهی است آنگاه این اقدامات ارزش پیدا می‌کنند که نیروهای بسیجی با حضور در برنامه‌های آموزشی و رزمایش‌ها به صورت جدی فنون لازم را آموخته و در موقع عمل با سازماندهی منسجم اجرای مأموریت نمایند.

۴-۳- نقش بسیج در مدیریت بحران

بحران، فرآیندی است که در نتیجه یک سری عوامل طبیعی و غیر طبیعی سبب به خطر افتادن جان انسان‌ها یا آسیب‌پذیری، بیماری، فاجعه یا به خطر افتادن امنیت جوامع یا اموال ملی و مردمی می‌شود. در مدیریت بحران، لازم است علم و هنر، برنامه‌ریزی، سازماندهی، هدایت و رهبری به صورت یکپارچه، جامع و هماهنگ باشد. هدف مدیریت بحران، پیش‌بینی خطرات و فاکتورهای منجر به بحران، برنامه‌ریزی و آمادگی برای مقابله با بحران‌های احتمالی، مقابله با بحران‌ها و ارائه راهکارهای مناسب برای رفع شرایط بحران‌زا و در نهایت، ایجاد شرایط مناسب است. بسیج در مدیریت بحران به دو روش ایفای نقش می‌نماید.

روش اول: نقش مستقیم

در این روش، بسیج بدون بکارگیری و همکاری سازمان‌های دولتی می‌تواند در شرایط بحران مستقیماً وارد عمل شود مانند: شناسایی مکان‌های امن و مقاوم، مکان‌های مناسب جهت اسکان، مکان مناسب جهت انتقال و نگهداری اموال عمومی و مردم، سازماندهی گردان‌ها و گروه‌های مقاومت، برقراری تأمین حفاظت و امنیت در مکان‌های تخلیه شده و پناهگاه‌ها.

روش دوم: نقش غیر مستقیم

در این روش، بسیج با استفاده از نیروهای بسیجی سازمان یافته خود در واقع به صورت مشارکتی با سازمان‌های دولتی در مدیریت

بحران ایفای نقش می‌کند.

۴-۴- نقش بسیج در آموزش آحاد مردم

برای تحقق و اجرای هر مأموریت و رسیدن به هدف، سه عامل اصلی مورد نیاز است: (۱) عامل نیروی انسانی، (۲) عامل تجهیزات و امکانات مورد نیاز و (۳) آموزش. شاید عوامل دیگر نظیر روحیه، انضباط، ایمان و مسائل دیگر هم وجود داشته باشد که در اجرای مأموریت تأثیرگذار باشد لکن سه عامل فوق، نقش اساسی و تعیین کننده دارد. اگر چنانچه نیروی انسانی و تجهیزات وجود داشته باشد اما آموزش نباشد، آن دو عامل دیگر، کارایی لازم را نخواهد داشت. بنابراین آموزش می‌تواند نقش مهمی در اجرای مأموریت داشته باشد.

حضور بسیج در روستاها، شهرها، محله‌ها، اداره‌ها، کارخانه‌ها، مراکز صنعتی، آموزشی، تجاری، اقتصادی و ... می‌تواند در آموزش آحاد مردم در زمینه‌های مختلف از جمله در مورد پدافند غیرعامل و آشنایی آحاد مردم با دفاع در برابر تجاوز دشمن نقش مهمی داشته باشد. همگام با آموزش‌های تخصصی در زمینه‌های مختلف، اجرای آموزش‌های اعتقادی و سیاسی به منظور افزایش ایمان، معرفت دینی، بصیرت سیاسی و انقلابی در بین مردم، از ضروریات است. نقش نیروهای بسیجی در کنار برنامه‌ریزی صحیح متولیان امر تعلیم و تربیت در فراگیران آموزش‌های فوق که از جایگاه قانونی خوبی هم برخوردار است بسیار مهم و اساسی است.

بسیجیان با حضور در دوره‌های آموزشی بسیج مثل: آموزش‌های عمومی مقدماتی و تکمیلی و آموزش‌های تخصصی، عرضی-توجیهی و مهارتی و همچنین درس آمادگی دفاعی دانش‌آموزان می‌توانند ضمن فراگیری اصول و مبانی پدافند غیرعامل و شیوه‌های مقابله با مخاطرات طبیعی به مهارت‌های لازم رسیده و در شرایط اضطرار و مورد نیاز در اجرای مأموریت‌های پدافندی و امدادی انجام وظیفه نمایند.

۴-۵- نقش بسیج در ارتقاء توان رزم و اجرای رزمایش‌ها

بسیج به منظور افزایش توان آمادگی و کارآمد سازی سازمان خود به صورت نوبه‌ای و منظم، تمرینات و رزمایش‌های عمومی و تخصصی را در سطح کشور اجرا می‌نماید، که از جمله رزمایش‌های مهم بسیج در راستای ایجاد آمادگی بسیجیان در زمینه‌های امداد و نجات و پدافند غیرعامل است.

رزمایش پدافند غیرعامل و امداد و نجات

نیروهای بسیجی در تمرینات و رزمایش‌های پدافند غیرعامل

بی‌اثر شدن فعالیت‌های دشمن می‌شود. برای طراحی و اجرای عملیات و پیشگیری و مقابله در برابر عملیات روانی دشمن، از ابزارهای گوناگون می‌توان بهره گرفت. یکی از بهترین ابزارها، استفاده و به‌کارگیری نیروهای آموزش‌دیده و آگاه بسیجی است. نیروهای بسیجی با فراگیری شیوه‌های عملیات روانی و راه‌های مقابله با آن می‌توانند نقش مؤثر و تعیین‌کننده‌ای در ایجاد ناامیدی در دشمنان و مخالفان و تقویت روحیه نیروهای خودی و آحاد مردم داشته باشند.

۴-۷- نقش بسیج در بازدارندگی

حضور به‌موقع و سریع بسیج (واکنش سریع) در صحنه‌های مختلف با ایجاد یک سیستم منسجم و مجهز می‌تواند نقش به‌سزایی در افزایش قدرت بازدارندگی کشور در مقابل تهدیدات احتمالی داشته باشد که به طور مثال می‌توان به نمونه‌های زیر اشاره نمود:

(۱) حضور گسترده و مستمر بسیجیان در رده‌های مقاومت؛

(۲) حضور در فراخوانی‌ها، رزمایش‌ها و اردوهای رزمی، امدادی و فرهنگی؛

(۳) حضور در صحنه‌های مختلف سیاسی، نظامی و اجتماعی؛

۴-۸- نقش بسیج در کاهش آسیب‌پذیری و حفاظت

سیستم‌ها، دستگاه‌ها و محلات

یکی از کارکردهای بسیج، در مورد مسائل امنیتی و حفاظتی می‌باشد. در زمان بحران، دشمن اقدام به از کار انداختن تأسیسات، ایجاد هرج و مرج، سرقت، برهم زدن آرامش و نظم عمومی در کلیه دستگاه‌ها، کارخانه‌ها، صنایع، اداره‌ها، اصناف و اماکن اقتصادی می‌نماید. بسیج با اتکا به نیروهای سازمان‌یافته، آموزش‌دیده، آماده و شجاع به‌عنوان یک مجموعه کارآمد و دارای ظرفیت و قابلیت‌های بالا در زمینه‌های مختلف می‌تواند نسبت به برقراری امنیت و حفاظت مشارکت کند.

نیروهای آموزش‌دیده با توانایی انجام مأموریت‌های دفاعی و امنیتی، به منظور کمک به نیروهای امنیتی و انتظامی، نسبت به برقراری حفاظت و امنیت در موارد مختلف، مأموریت‌هایی را به انجام می‌رسانند.

منبع: کتاب دانستنی‌های عمومی پدافند غیرعامل (مقاومت ملی پایدار) سازمان بسیج مستضعفین

و امداد و نجات به صورت جداگانه در قالب سازمان گردان‌های عاشورا و الزهرا(س)، گردان‌های امداد و نجات، گروه‌های مقاومت رزمی و امدادی، در طول سال اقدام به اجرای تمرین‌های تاکتیکی و رزمایش‌های پدافندی و امدادی می‌نمایند. در این تمرینات، بسیجیان آموخته‌های خود در آموزش‌های عمومی و تخصصی که شامل: انواع تاکتیک‌های پدافند غیرعامل، خودامدادی و دگرامدادی، آوار برداری، تخلیه و حمل مجروحین، تخلیه ساکنین و ... می‌باشد را به مرحله تمرین گذاشته و با ایجاد آمادگی در بدنه بسیج، بنا به ضرورت و نیاز در مأموریت‌های پدافند غیرعامل و دفاع غیر نظامی (امداد و نجات و مردمیاری) به‌کارگیری می‌شوند.

تمرین و رزمایش مدارس

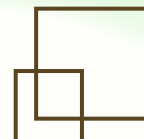
با هدف مقابله با مخاطرات طبیعی و مقابله با بمباران هوایی، این رزمایش در مدارس کشور توسط دانش‌آموزان اجرا می‌شود و دانش‌آموزان آموخته‌های نظری خود را در زمینه‌های فوق با نظارت مربیان مربوطه بکارگیری و به صورت عملی اجرا می‌نمایند.

۴-۶- نقش بسیج در عملیات روانی

شرایط نبرد در دوران معاصر دگرگون شده است. امروزه نبرد سخت و مبارزه مسلحانه و حضور فیزیکی سربازان در صحنه نبرد، تنها راه مسلط شدن بر نیروی مقابل نیست. اگر چه برای تصرف حوزه‌های سرزمینی، چاره‌ای جز استفاده از نیروی نظامی و حضور در میدان جنگ نمی‌باشد. جنگ روانی، کوششی نظام‌دار و برنامه‌ریزی شده برای تضعیف یا تخریب روحیه حریف یا دشمن است. جنگ روانی از دیرباز جزء حرب‌های جنگ و مبارزه بوده، اما میزان و نوع استفاده ابزارها و شیوه‌های بهره‌مندی از آن به شدت دگرگون شده است. به عبارتی دیگر، می‌توان گفت که جنگ روانی از جمله جدیدترین سلاح‌های جنگی دوران علیه فکر، عقیده، شجاعت، اطمینان و میل به جنگیدن است. این جنگ در عین حال که نوعی دفاع به‌شمار می‌رود حالت هجومی نیز دارد؛ چرا که در عین تقویت روحیه ملت و سربازان خودی، به تضعیف روحیه دشمن نیز می‌پردازد. «عملیات روانی در واقع نبرد علیه عقل دشمن است نه نبرد برای در بند کشیدن ساختار فیزیکی او».

عملیات مقابله با جنگ روانی

وقتی دشمن تهدیدهایی را با اهداف مشخصی طراحی و آغاز می‌کند یا قصد انجام آن را دارد، ضروری است اقداماتی برای کشف و شناسایی اهداف دشمن به عمل آید و به رویارویی با آن پرداخته شود. بنابراین می‌توان گفت مقابله با عملیات روانی دشمن عبارت است از: مجموعه اقدام‌ها و حرکت‌هایی که باعث خنثی یا

مقدمه

انسان علاقه دارد درباره آنچه در گذشته روی داده اطلاعاتی به دست آورد؛ چرا که ذهن کنجکاو و جستجوگر به شناخت ساده پدیده‌های اطراف خویش قانع نبوده و می‌خواهد بداند آنها در گذشته چگونه و چرا به وقوع پیوسته‌اند. در حقیقت، یکی از بهترین راه‌های شناخت هر مسئله‌ای، مطالعه گذشته آن است و شاید در این میان، دستاوردهای بشری هیچ پدیده‌ای به اندازه تاریخ، انسان را به مرزهای رشد و بلوغ نزدیک نکرده است. دستیابی به اسرار تاریخ و کشف عبرت‌های آن، همیشه رمز موفقیت جوامع ژرفاندیش بوده و کسانی که از تاریخ گذشته عبرت نگرفته‌اند، بهای سنگین و گزافی پرداخته‌اند. مطالعه تاریخ و تفکر درباره آن نه تنها موجب شناخت درست و بهتر هر چیز می‌گردد بلکه موجب افزایش تجربه انسان نیز می‌شود. پیداست عمر انسان به تنهایی برای کسب هرگونه تجربه‌ای کافی نیست؛ چه بسا بعضی حوادث، فرصت اندوختن تجربه را به انسان‌ها نمی‌دهد.

در این بحث علمی سعی شده تا به صورت اختصار ضمن اشاره به بحث پدافند غیرعامل، تعریف مفاهیم، بیان اهداف و روند تاریخی دفاع غیرعامل با تأکید بر طبیعت، اندیشه‌های دفاعی، سدهای دفاعی احداث شده و بناهای دفاعی در ایران، به بررسی تجارب کشورها در فاصله جنگ جهانی اول و دوم در حد بضاعت پرداخته شود.

گذری تاریخی بر دفاع غیرعامل

حسین قاسمی

امنیت ملی و دفاع غیر عامل

با نگاهی به تاریخ خلقت بشر، به نظر می‌رسد احساس امنیت و تقاضا برای آن، همیشه مطرح بوده و بشر با روش‌های مختلف، سعی در تحصیل آن داشته است. امنیت، یک موضوع اجتماعی است و از عوارض زندگی جمعی محسوب می‌گردد. به عبارت دیگر، امنیت غالباً در ارتباط با پدیده‌ها و افراد دیگر معنا پیدا می‌کند. در سطح ملی، امنیت مفهومی فراتر از بقا و صیانت ذات کشور دارد. به عبارت دیگر ممکن است در یک زمان تمامیت ارضی، استقلال و حاکمیت یک کشور را دستخوش آشوب و هراس و سردرگمی نماید. عدم احساس آرامش که از این طریق بوجود می‌آید مهمترین مانع در مسیر حرکت کشور به سمت اهداف از پیش تعیین شده است.

برای مفهوم امنیت ملی، تعاریف گوناگونی ارائه شده است؛ هرچند هیچ یک از آنها به‌طور کامل مورد توافق نیست، لیکن در هر یک از آنها نکاتی وجود دارد. در فرهنگ روابط بین الملل آمده است: «امنیت ملی حالتی است که ملتی فارغ از تهدید از دست دادن تمام یا بخشی از جمعیت، دارائی و یا خاک خود به سر می‌برد.» در دایره‌المعارف علوم اجتماعی، این واژه چنین تعریف شده است: «اینکه کشورها هیچ‌گونه احساس خطر حمله نظامی، فشار سیاسی یا اقتصادی نکنند و بتوانند آزادانه گسترش و توسعه خویش را تعقیب کنند.»

والتر لیپمن، محقق آمریکایی در تعریف امنیت ملی می‌گوید: «یک ملت وقتی دارای امنیت ملی است که در صورت اجتناب از جنگ بتواند ارزش‌های خود را حفظ کند و در صورت اقدام به جنگ بتواند آن را پیش ببرد.

امنیت ملی دارای سه ویژگی اساسی می‌باشد:

۱. نسبی: در جهان امروز، دستیابی به امنیت مطلق ناممکن است، چراکه قدرت متغیر، متفاوت و نسبی است.
۲. ذهنی: احساس امنیت یا عدم امنیت، یک برداشت و امر ذهنی است که ریشه در اعتقادات، باورها و رهبران یک کشور دارد.
۳. تجزیه ناپذیری: امنیت با حاکمیت و استقلال یک کشور رابطه مستقیم دارد.

مولفه‌های امنیت ملی

(الف) حفظ جان مردم

(ب) حفظ تمامیت ارضی

(ج) حفظ سیستم اقتصادی و سیاسی

(د) حفظ استقلال و حاکمیت کشور

گذری تاریخی بر دفاع غیرعامل

نتایج مطالعات در خصوص پدافند غیرعامل، نشانگر این حقیقت است که متأسفانه در گذشته، بررسی تاریخی قابل توجهی در موضوع یاد شده انجام نشده و محتوی کتاب‌ها و منابع نظامی-دفاعی موجود به این مهم نپرداخته یا بسیار کمرنگ و بدون توجه از کنار آن گذشته‌اند. لیکن در این مقاله سعی شده تا با توجه به مطالب پراکنده، مواردی را در این خصوص ارائه نمود. با توجه به تعاریف فوق، مواردی گوناگون در تاریخ و در کشورهای مختلف در چارچوب پدافند غیرعامل وجود دارد که به نمونه‌هایی از آنها می‌پردازیم.

انسان، دانش و هنر دفاع غیرعامل را از دیگر مخلوقات هستی آموخته و بدون شک این موجودات بوده‌اند که به اجداد ما راه ساختن ابزار دفاعی از قبیل سپر، زره، پناه بردن به غارها، استتار، اختفا و سایر موارد را آموخته‌اند. ویل دورانت می‌گوید: «سگی که استخوان نیم‌خورده خود را زیر خاک پنهان می‌کند، سنجابی که فندق را برای روز دیگر خود نگاه می‌دارد، زنبوری که عسل را در کندوی خود ذخیره می‌کند و مورچه‌ای که از ترس روز بارانی و برفی، توشه خود را پنهان می‌سازد، همه اینها نخستین کارگران تمدن بوده‌اند.» (تاریخ تمدن، ترجمه احمد آرام)

وسایل دفاعی غیرعامل در نزد حیوانات به شیوه‌ای است که از پنج وسیله شناخته شده دفاعی که خداوند در اختیار جانوران قرار داده، چهار وسیله آن، وسیله دفاعی غیر عامل و تنها یک وسیله آن عامل می‌باشد. این پنج وسیله عبارت‌اند از: پنهان‌سازی و استتار، خود را مرده جلوه دادن، پوشش حفاظتی، تحرک و فرار از جنگ و مبارزه.

اندیشه دفاعی سون تزو

بیشتر نظامیان برای اثبات دیرینگی علم نظامی و ارائه شجره‌نامه‌ای مفصل برای آن، سرآغاز این علم را به «سون تزو» و کتاب هنر جنگ او نسبت می‌دهند. «سون تزو» ژنرال چینی بود که بین سالهای ۳۲۰ تا ۴۰۰ ما قبل از میلاد می‌زیست. جایگاه آرای او در تاریخ اندیشه نظامی، از جهات مختلف از جمله دفاع غیرعامل قابل بررسی می‌باشد. از نظر او جنگ به عنوان یک واقعیت اجتماعی قانون‌مند مورد شناسایی قرار می‌گیرد که برای یک کشور دارای اهمیتی حیاتی است که با مرگ و زندگی آن بستگی مستقیم دارد. پاره‌ای از عقاید سون تزو که با دفاع غیرعامل رابطه نزدیک دارد عبارت‌اند از:

۱. تمام فنون و ریزه‌کاری‌های هنر جنگ برپایه فریب و اغفال دشمن استوار است.

می‌شد. این ویژگی سبب شد که خوارزمشاهیان برای مدتها استقلال خود را حفظ نمایند.

۴- اسب تروا

اسب چوبی تروا پس از یک نبرد چند ساله و طولانی توسط اودیسیوس، یکی از افراد زیرک و هوشمند یونانی، در سال ۲۱۲ قبل از میلاد ساخته شد. داستان از این قرار است که چون سربازان یونانی از تسخیر شهر سیداکوز نا امید شدند، اودیسیوس طراحی و ساخت اسب چوبی را انجام و آن را به نزدیک شهر انتقال داد. مردم شهر با دیدن پیکر عظیم اسب چوبی پنداشتند که یونانی‌ها از جنگ دست کشیده‌اند، آنها که صحنه را خالی می‌بینند اسب را به داخل قلعه برده و این پیروزی را جشن گرفته و به پایکوبی می‌پردازند، غافل از آنکه لشکر عظیمی از افراد دشمن در پشت دروازه‌های شهر کمین کرده بودند. شب هنگام، سربازان پنهان شده در شکم اسب، از آن بیرون آمده، دروازه قلعه را به روی لشکریان کمین کرده گشوده، با یورش و شبیخون غافلگیرانه،

۲. عملیات مخفی در جنگ، یک جنبه فوق‌العاده حیاتی دارد.

۳. تأکید بر اصل تحرک و جابجایی.

۴. هنر جنگ، بر پایه فریب و نیرنگ و خدعه استوار است و فرمانده واقعی کسی است که به هنرهای تظاهر، اختفا و استتار مجهز باشد.

نمونه‌های عینی پدافند غیرعامل در زمان‌های دور

۱- سد دفاعی ذوالقرنین

یکی از موضوعات مهم تاریخی، احداث سد دفاعی ذوالقرنین است که هم‌زمان با زندگی قوم یاجوج و ماجوج بوده و قرآن کریم در دو سوره مبارکه «انبیاء» و «کهف» از این دو قوم نام برده است. ذوالقرنین سه جنگ و لشگرکشی بزرگ را انجام داده است. در لشگرکشی سوم به تنگه کوهستانی رسید که مردم نواحی آن وحشی بودند. چون ذوالقرنین به سرزمین آنها رسید، به او گفتند ای ذوالقرنین بدان که قومی به نام یاجوج و ماجوج در پشت این کوه فساد و خونریزی و وحشی‌گری بسیار می‌کنند. چنانچه ما خرج آن را به عهده گیریم آیا سدی میان ما و آنها می‌بندی که ما از شر آنها آسوده شویم؟

ذوالقرنین گفت: قطعات آهن بیاورید؛ قوم مقدار بسیاری آهن و چوب و ذغال فراهم آوردند و الواح آهن را در میان دو کوه قرار دادند و چوب و ذغال اطراف آن ریختند و آنگاه آتش افروختند و مس‌های گداخته را در منافذ آن فرو ریختند تا به صورت سدی نیرومند در آمد به‌طوری که قوم یاجوج و ماجوج دیگر قدرت نفوذ در آن را نداشتند.

۲- دیوار چین

دیوار چین که هزار و پانصد مایل (۲۴۱۵ کیلومتر) طول دارد و در نقاط مختلف آن دروازه‌های بزرگی به سبک آشوری تعبیه شده، عظیم‌ترین ساختمانی است که بشر تا کنون برپا داشته است. ولتر در عظمت آن می‌گوید: اهرام مصر در برابر آن چیزی جز توده‌های سست و بی اعتبار نیست. در طی سالیان دراز، مردمان بی شماری در راه ساختن آن جان دادند و چینی‌ها در این خصوص می‌گویند: این دیوار مایه الهام یک نسل و نجات نسل‌های بسیار شده است.

۳- سد دفاعی خوارزمشاهیان

خوارزمشاهیان هنگام یورش بیگانگان با شکستن سدهایی که بر روی رودخانه جیحون بسته بودند، آب آنها را در زمین‌ها رها می‌کردند بدین ترتیب زمین‌های آب گرفته مانع پیشروی بیگانگان

حصاردار در ایران با طرح‌ها و نقشه‌های گوناگون، از سه هزار سال پیش شناخته شده است. قلعه بلوارآباد در شهرستان خوی، حصار سیلک در کاشان، قلعه حسنلو در ارومیه، تورنگ در گرگان، تپه حصار در دامغان و قلعه فلک الافلاک در خرم آباد از نمونه‌های آن می‌باشد. به‌طور کلی، معماری و شهرسازی اوایل اسلام در ایران متأثر از معماری قبل از اسلام به ویژه دوره ساسانیان است.

در شهرهای اسلامی - اعم از شهرهای تغییر یافته و نوین - عامل دفاعی و پدافندی همچنان مورد توجه بوده است، به‌طوری که معمولاً هر شهر اسلامی از سه بخش تحت عنوان کهن‌دژ، شارسن و ریش تشکیل می‌گردد. مهم‌ترین این بخش‌ها، کهن‌دژ یا ارگ بوده که عبارت بود از قلعه‌ای که در وسط یا گوشه شهر قرار داشته و معمولاً از یک سو به باروی شهر پیوسته بود تا همواره برای دفاع آماده باشد.

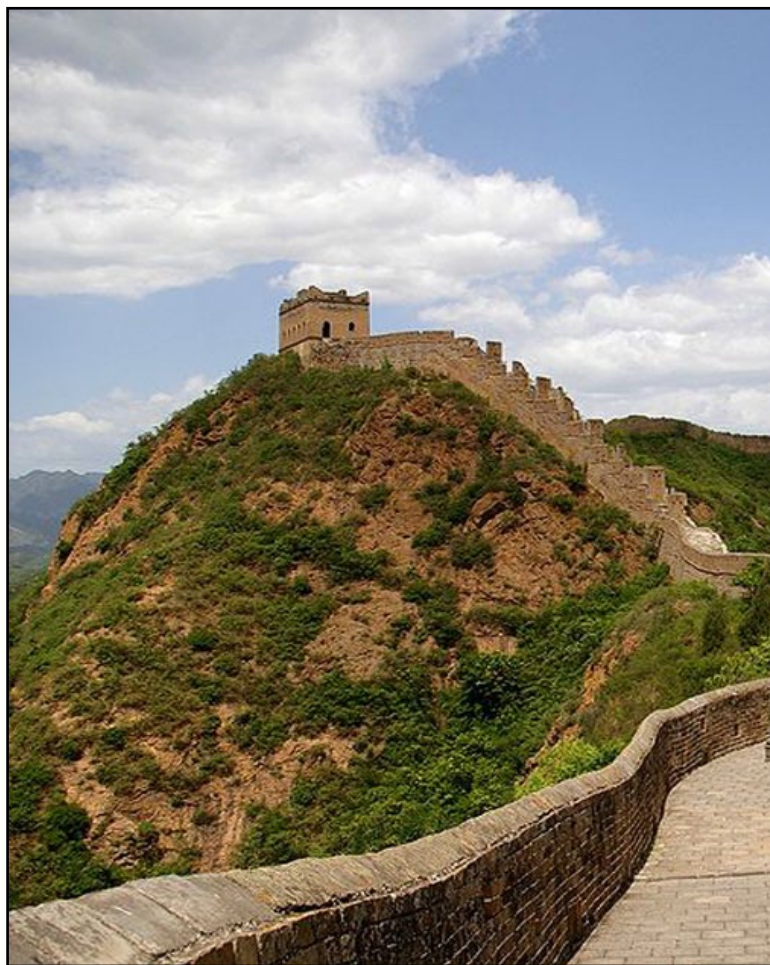
دیوارهای دفاعی مشهور دنیا

تفکر ساخت و احداث دیوارها و خطوط و دژهای دفاعی از قدیم‌الایام به عنوان یک اقدام دفاعی با هدف سد کردن و ایجاد مانع در مسیر تهاجم دشمن و ممانعت از مواجه شدن با حمله‌ای غافلگیرانه مورد توجه دولت‌های مختلف بوده و تاکنون ادامه دارد. برخی از آنها عبارت‌اند از: دیوار آنتونین در اسکاتلند، دیوار آتلانتیک در فرانسه و ایتالیا، دیوارهای اورلئان در روم، دیوار برلین در آلمان و

نمونه‌هایی از اقدامات دفاع غیرعامل در جنگ جهانی دوم

۱- ایجاد پرده دود: استفاده از پرده دود به منظور گمراه کردن و فریب دشمن، یکی از روش‌هایی بود که در جنگ جهانی دوم مورد استفاده قرار گرفت. زمانی که بمب افکن‌های دشمن به فاصله ۱۵۰ مایلی اهداف می‌رسیدند، ژنراتورها روشن شده و به هنگام نزدیک شدن هواپیما به فاصله ۸۰ مایلی هدف، شروع به دود زایی می‌کردند تا آوریل ۱۹۳۱ به هنگام شدت حملات هوایی دشمن در حدود ۸۵۰ پرده دود از ۲۸ نقطه حیاتی محافظت کرد و هیچ کدام از این نقاط آسیب و زانی ندیدند.

۲- ایجاد تاسیسات فریبنده: در روزهای نخستین جنگ جهانی دوم، بناهای بدلی معروف به پایگاه k به‌منظور انحراف هواپیماهای دشمن به‌کار می‌رفت، در اوت ۱۹۴۰ انگلستان در حدود صد فرودگاه بدلی و حدود چهارصد هواپیمای فریبنده برپا داشت تا توجه بمب‌افکن‌های دشمن را به آنها معطوف سازد. بناهای بدلی در آن زمان، نزدیک کارخانه‌های اصلی

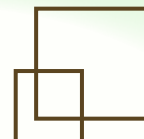

دشمن قوی خود را از پا درآوردند و جنگ چندین ساله را به نفع ۱ خود خاتمه دادند. تأثیر و ماندگاری این واقعه تاریخی در ادبیات اقدامات فریبنده به‌گونه‌ای است که از اسب تروا به عنوان سمبل و نماد فریب یاد می‌شود.

۵- تاریخچه ساخت بناهای دفاعی در ایران:

سرزمین گسترده ایران باستان که ایران کنونی بخشی از آن است، به علت وضع جغرافیایی که میان دو جلگه آباد بین‌النهرین و پنجاب سند قرار گرفته بود، همچون پلی بوده که طوایف مهاجم به طرف شرق یا غرب، مجبور شده‌اند از آن عبور کنند. زندگی در چنین موقعیت جغرافیایی و محیط ناامن، ایرانیان را وادار نمود تا به‌منظور در امان ماندن از تجاوز متجاوزین، خانه‌های مسکونی خود را به‌صورت دژ کوچکی بسازند. بنابراین به هر گوشه این سرزمین که نگاه کنید، قلعه، برج و بارو، ارگ، کهن‌دژ، دربند، خندق و دروازه و نظایر آنها از ناامنی محیط زندگی و توجه و تدبیر آگاهانه ایرانیان به ملاحظات دفاعی و امنیتی حکایت دارد. ساخت بناهای گروهی

هوایماسازی ساخته شد و بمبافکن‌های دشمن به جای ساختمان اصلی، ساختمان‌های بدلی را بمباران می‌کردند.

دفاع غیرعامل در دیگر کشورهای جهان

بسیار خردمندانه است که با بهره‌گیری از تجربیات دیگر کشورهای جهان، هزینه تجربه کردن دوباره بدیهیات را در برنامه‌ریزی دفاعی و امنیتی خود نپردازیم. قلب تاریخ، حاوی بسیاری از این تجربیات است. شاید حوادث و رویدادهای اعصار و قرون گذشته، مصداق مناسبی برای فضای قرن بیست و یکم نباشد اما مطمئناً آگاهی از رویدادهای چند دهه اخیر در بعضی از کشورهای جهان و لحاظ نمودن نتایج حاصل از آنها، در طرح‌ها و برنامه‌های دفاع غیرعامل کشور مفید و مثمر ثمر خواهد بود. در حقیقت، لزوم دفاع و اجرای الزامات دفاع غیرعامل برای کلیه کشورهای جهان - خواه قدرتمند و خواه ضعیف - وجود دارد. از این رو در ایران نیز می‌بایستی تلاش گردد تا با بهره‌گیری از تجارب بدست آمده طی اعصار گذشته و نیز تجارب اخیر و ارزشمند جنگ تحمیلی همراه با نگاهی موشکافانه و شیوه عملکرد دیگر کشورها در این خصوص، به اقدامات مثمر ثمرتر و سودمندتری در مقوله دفاع غیرعامل دست یافت. بدین منظور در این بخش از مجله به اجمال مهم‌ترین اصول، اقدامات و شیوه‌های برخورد در مقوله دفاع غیرعامل برای کلیه کشورهای مطرح دنیا در این رابطه بیان گردیده است.

آلمان

آلمان‌ها پس از جنگ دوم جهانی رعایت اصول دفاع غیرعامل را با استفاده از تجربیات ارزشمند گذشته خود در دستور کار قرار دادند. ۱- تدوین قوانین، مقررات و حمایت‌های لازم از دفاع غیرعامل. ۲- تشویق مردم به ساخت پناهگاه‌های خصوصی و خانوادگی. ۳- طرح‌ریزی و ساخت پناهگاه‌های عمومی با قابلیت مقاومت در برابر سلاح‌های کشتار جمعی.

- ۴- ساخت پناهگاه‌های پیش‌ساخته توسط شرکت‌های مختلف تخصصی جهت منازل مسکونی با کاربردهای چند منظوره.
- ۵- استفاده از کلیه امکانات و نیز تشویق مشارکت مردمی در ساخت پناهگاه‌ها.
- ۶- استفاده دو منظوره از تأسیسات و پناهگاه‌ها و ...
- ۷- راهنمایی صرفه‌جویی و نظارت بر ساخت و ساز پناهگاهی.
- ۸- رعایت، کنترل و نظارت بر پراکندگی جمعیتی (در تقسیم امکانات حفاظتی).
- ۹- رعایت اصل عدم تمرکز در پناهگاه‌ها و سکونتگاه‌ها.
- ۱۰- تدوین آمایش استقرار شهرها در عرصه سرزمین با هدف توزیع متوازن شهرهای کوچک و متوسط (بعد از جنگ جهانی دوم).

- ۱۱- قابلیت مقاومت پناهگاه‌ها (تا حد امکان) در برابر سلاح‌های کشتار جمعی (سند راهبردی دفاع غیرعامل کشور، ۱۳۸۵).

سوئیس

سوئیس سالهاست که توانسته است جمعیت خود را نسبتاً ثابت نگه‌دارد. این کشور علیرغم اتخاذ سیاست بی‌طرفی و به دور از گرایش‌های سیاسی و نظامی شرق و غرب و برخوردار از اقتصادی قوی و شدیداً برنامه‌ریزی شده، با ملحوظ نظر قرار دادن تجربیات حاصل از جنگ جهانی اول و دوم، همواره در جهت تجهیز و تقویت نیروهای مسلح خود تلاش نموده و دارای ارتشی (نظامی و شبه نظامی) حدود ۷۰۰ هزار نفر می‌باشد. این کشور رعایت اصول و قواعد دفاع غیرعامل را به موازات تقویت نیروهای مسلح خود با دقت تمام در دستور کار قرار داده و اقداماتش به تناسب جمعیت و وسعت این کشور در اروپا نمونه است. در سوئیس اقدامات دفاع از غیر نظامیان و خدمات اجباری مرتبط به آن از سه اصل کلی زیر پیروی می‌نماید: (A.Cristy, ۱۹۶۹).

اصل اول: فارغ از هرگونه تصویر پیش فرض از جنگ احتمالی آینده باشد.

به منظور دستیابی به اصل اول می‌بایست شش اصل فرعی دیگر مورد توجه قرار گیرد که عبارت‌اند از:

- ۱-۱- یک پناهگاه برای هر شهروند سوئیسی: به دلیل غیر قابل پیش‌بینی بودن مکان وقوع حمله و نشر آثار سلاح‌ها، دفاع غیرعامل باید قادر به تأمین پناهگاه برای تک تک شهروندان سوئیسی در هر لحظه باشد.
- ۲-۱- باید امکان حضور سریع شهروندان در پناهگاه‌ها توسط شهروندان وجود داشته باشد.

شهر قابل استفاده باشند. عمق بخش‌هایی از مترو شهر مسکو به ۶۳ متر می‌رسد. ظرفیت پذیرش پناهگاه‌های ویژه‌ای در عمق زیاد و در مکان‌هایی امن و حفاظت شده جهت مقامات سیاسی و نظامی ساخته شده است. روس‌ها در انجام اقدامات فریب و نیرنگ کم‌نظیرند. اجرای طرح‌های فریب در سال‌های پس از جنگ جهانی دوم شدت بیشتری گرفت (Vala, ۱۹۸۷).

برنامه‌های دفاع غیر عامل روسیه

- ۱- برنامه‌ریزی دفاع عامل و غیرعامل.
 - ۲- تقویت و استحکام بخشی مراکز حیاتی و حساس.
 - ۳- ساخت پناهگاه‌های عمیق زیر زمینی (برای مردم و مقامات دولتی).
 - ۴- نگهداری اقلام و تجهیزات حیاتی در مناطق امن و پناهگاه‌های زیرزمینی.
 - ۵- احداث شیلترهای ضد بمب در مناطق مورد نیاز.
 - ۶- طراحی ریل‌های راه‌آهن متحرک (به‌منظور جابجایی موشک‌های بالستیک).
 - ۷- ساخت پست‌های فرماندهی و کنترل متحرک.
- گفته شده است که برنامه روسیه (شوروی سابق) در زمینه دفاع از غیرنظامیان، بزرگترین برنامه از نوع خود در جهان است که دو مقیاس مورد توجه قرار گرفته است:
- ۱- تأمین پناهگاه عمومی و جمعی.
 - ۲- تأمین محافظت فردی.

روسیه (شوروی سابق) دارای یک برنامه جامع برای تخلیه مناطق شهری است. به‌طوری‌که طبق آن برای هر شهروند، یک جای ویژه و مشخص برای زمان تخلیه در نظر گرفته شده است که در درون مزارع اشتراکی قرار داشته است.

اولویت‌بندی حفظ جان نیروهای انسانی، به ترتیب زیر است:

- ۱- رهبران کشور
- ۲- نیروهای انسانی متخصص و ماهر.
- ۳- سایرین.

نمود عینی برنامه‌های دفاع غیرعامل در روسیه (شوروی سابق) را می‌توان به بهترین نحو ممکن در شهر مسکو جستجو نمود. در اتحاد جماهیر شوروی سابق و روسیه کنونی اعتقاد بر آن است که جنگ هسته‌ای قطعاً روزی رخ می‌دهد. از این رو تمهیدات بسیار گسترده‌ای به منظور محافظت از غیر نظامیان پیش‌بینی شده است. این کشور تأکید اصلی خود را بر راهبرد بازدارندگی و

۱-۳- مکان‌های خصوصی در هر پناهگاه وجود داشته باشد.

۱-۴- پناهگاه‌ها می‌بایست، مقاوم و در عین حال به نحوی که از همه جهت محافظت شده باشند، ساخته شوند.

۱-۵- هیچ‌گونه تخلیه جمعیت انجام نخواهد گرفت: به دلیل قدرت تخریبی زیاد و مدت نامعلوم استمرار آثار سلاح‌های کشتار جمعی، هیچ جایی امن نخواهد بود. بنابراین مؤثرترین ابزار برای زنده ماندن، استقرار در درون پناهگاه و نه تخلیه محل از جمعیت است.

۱-۶- تنوع به معنای به‌کارگیری طیف متنوعی از اقدامات ساختمانی و سازمانی است که مانع از تحمیل ضربات سخت مهاجمان و در نتیجه از بین بردن کلیه اقدامات محافظتی موجود می‌شود.

اصل دوم: جنبه مقرون به صرفه اقتصادی بودن آن می‌بایست رعایت شود.

مطابق اصل دوم، شش اصل فرعی ذکر شده در زیر باید رعایت گردد:

۲-۱- محافظت مطلق و صد در صد وجود ندارد، ولی محافظت کارآمد دست‌یافتنی است.

۲-۲- اقدامات حفاظتی باید هماهنگ با یکدیگر باشند.

۲-۳- از تمام قابلیت‌های حفاظتی باید به بهترین نحو ممکن استفاده نمود: بیشتر پناهگاه را در صورتی که زیرزمین‌ها و دیگر ساخت و سازهای بنیادی زمان صلح ترکیب شوند. می‌توان به روش مقرون به صرفه‌تری احداث نمود.

۲-۴- در دوره‌های خطر باید برنامه‌ریزی اضطراری صورت گیرد.

۲-۵- پیشگیری بهتر از درمان است.

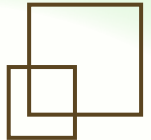
۲-۶- تطابق‌پذیری و سازگاری: اقداماتی که برخاسته از نیازهای زمان جنگ هستند، باید انعطاف‌پذیر باشند.

مطابق اصل سوم، لازم است که به منظور مواجهه صحیح با شرایط جنگی و فشارهای روحی ناشی از آن، به نیازهای انسان در شرایط زندگی در پناهگاه توجه شود (A.Cristy, ۱۹۶۹).

دفاع غیرعامل در روسیه

روس‌ها شاید پیشروترین کشور در انجام اقدامات دفاع غیرعامل نباشند، اما بدون شک فعال‌ترین کشور در عرصه دفاع غیرعامل (خصوصاً بعد از جنگ جهانی دوم) محسوب می‌شوند. نمای شهرهای ساخته شده در این کشور از جمله شهرهای مسکو، لنینگراد و کیف (در کشور اوکراین) به‌گونه‌ای طراحی و ساخته شده‌اند که بتوانند به‌عنوان مطمئن‌ترین پناهگاه برای مردم

نیز مترو، مسکو از دیدگاه دفاع غیرعامل، دارای ویژگی برجسته دیگری نیز هست. این ویژگی را می‌توان «ایجاد استتار با استفاده از فضای سبز انبوه» معرفی نمود. این تکنیک ضمن دشوار نمودن عملیات شناسایی دشمن - به دلیل ویژگیهای طبیعی پوشش‌های گیاهی - هرگونه عملکرد سامانه‌های راداری، ردیابی و هدف‌گیری دشمن را به میزان زیادی مختل و بی‌اثر می‌نماید و بالاخره از دیگر اقدامات این کشور در راستای دفاع غیر عامل می‌توان از آموزش‌های عمومی به منظور کسب آمادگی شخصی در مقابله با بحران از قبیل آتش‌سوزی‌ها، عملیات امداد و نجات و آموزش ویژه جوانان یاد نمود (داعی نژاد، ۱۳۸۵).

آمریکا

عملیات دفاع از غیر نظامیان در برابر تهاجم‌های نظامی در ایالات متحده مشتمل بر اقداماتی است که در زمان حمله، ۳ هدف را دنبال می‌نمایند:

- ۱- به حداقل رسانیدن آثار حاصل از حمله به جمعیت غیر نظامی آمریکا؛
 - ۲- مقابله سریع با شرایط اضطراری حاصل از حمله؛
 - ۳- بازسازی و بازبایی تسهیلات و خدمات حیاتی تخریب شده یا آسیب‌دیده در نتیجه چنین حمله‌ای (Kummer, ۱۹۷۳).
- این کشور در راستای مقاوم‌سازی زیر ساخت‌های خود، پیش‌بینی‌هایی را برای تقویت و تحکیم توان دفاعی خود نموده است.

مهم‌ترین راهبردهای کشور آمریکا

- ۱- لزوم حفظ پایبندی به دستورالعمل‌ها، سیاست‌ها و روندهای کار توسعه‌یافته در طول دوران جنگ سرد در خصوص دفاع غیر نظامیان.
- ۲- تأکید بر تقویت فوق‌العاده قابلیت‌های تهاجمی و بازدارندگی.
- ۳- اتخاذ سیاست بازدارندگی دشمن از انجام تک حمله اتمی پیشگیرانه و مراقبت از وارد شدن صدمات غیر قابل جبران.
- ۴- پیش‌بینی‌های لازم در جهت کاهش صدمات حاصله ناشی از حمله اتمی.
- ۵- تقویت و توسعه توان هسته‌ای این کشور به عنوان مهم‌ترین عنصر بازدارنده.
- ۶- ایجاد ایستگاه‌های نظامی مشابه و تفرقه و پراکندگی آنها.
- ۷- مستحکم کردن مواضع موشک‌های بالستیک قاره‌پیما و تأسیسات فرماندهی و کنترل مراکز مخابراتی مربوط به آنها.
- ۸- ساختن چند پناهگاه برای هر موشک و جابجایی مکرر موشک‌ها

نیز استدلال حفظ و بقای کشور به طور همزمان قرار داده است. البته پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی و علیرغم پایان رقابت هسته‌ای دوران جنگ سرد، سرمایه‌گذاری‌های کلانی در زمینه ایجاد پناهگاه‌های ضد هسته‌ای انجام شده و برنامه‌های دولت در راستای نوسازی تسلیحات و صنایع نظامی این کشور تنظیم شده است (داعی نژاد، ۱۳۸۵). در سال ۱۹۶۸، اتحاد جماهیر شوروی سابق مؤثرترین روش دفاع غیرعامل در برابر حملات هسته‌ای را پراکنده‌سازی مناطق صنعتی و تخلیه جمعیت شهرهای بزرگ اعلام نمود. بنابراین به ایجاد شهرهای اقماری و نیز پراکنده‌سازی صنایع در اطراف شهرهای بزرگ تا شعاع ۵۰ کیلومتری (جهت مصونیت از یک انفجار هسته‌ای یک مگاتنی در فاصله ۲۰ کیلومتری) توجه شد. همچنین سامانه‌های پیشرفته اعلام خطر به نحوی که فرصت کافی برای تخلیه جمعیت وجود داشته باشند، ضرورت یافتند. طبق برآوردها، بسته به فرصت باقی مانده تا وقوع حمله، تخلیه به صورت عمودی (در محل) و افقی (خارج از محل) پیش‌بینی شد. برای تسریع در تخلیه افقی شهر، به وجود شبکه‌های دسترسی عریضی نیاز بود. از این رو در شهر مسکو، خیابان‌ها عمدتاً بسیار عریض طراحی شدند تا در مواقع بحرانی، جمعیت بتواند به سرعت شهر را تخلیه کند. همچنین آثار یک حمله هسته‌ای از نظر شعاع و شدت تخریب در مناطق مختلف شهری محاسبه شده و بر اساس آن، شهر از نظر میزان و کیفیت توسعه آینده منطقه‌بندی گردید. بدین جهت یک شبکه جاده‌ای به دور شهر احداث گردید که برخوردار از ویژگی‌های زیر است:

- ۱- دسترسی‌هایی را که از درون شهر عبور می‌نمایند به یکدیگر متصل می‌نماید.
- ۲- نزدیک پل‌های موجود در شهر تقاطع‌هایی وجود دارد.
- ۳- بزرگراه‌های بزرگی برای شهر طراحی شده است.

بدین ترتیب دسترسی‌های اصلی درون شهری به سریع‌ترین نحو، امکان خروج از شهر را فراهم می‌نماید. بنابراین، شبکه ارتباطی شهری، شکل ستاره‌ای به خود گرفت به نحوی که دسترسی به مجاری اصلی آن از هر جایی به سهولت ممکن می‌گردید.

به منظور تخلیه عمودی به وجود پناهگاه‌های عمیق، وسیع و مقاوم در برابر حملات هسته‌ای نیاز بود. بر همین اساس، ایجاد شبکه عظیم متروی شهری مسکو مورد توجه قرار گرفت. در مسکو، ایستگاه‌های مترو بسیار وسیع هستند و برای مواقع اضطراری به وسیله درهای حفاظتی بسیار مستحکم بسته می‌شوند. به گفته خورشچف، متروی مسکو بزرگترین شبکه پناهگاهی ضد بمباران در جهان است. علاوه بر بافت شهری و

خطر در نظام دفاعی این کشور است. همچنین احداث پناهگاه با هدف مقابله با خطر، اجباری است؛ به طوری که ۸۰ درصد مردم را می‌توانند در برابر آثار حمله با سلاح‌های متعارف در خود پناه دهند. در نظام دفاعی این رژیم، برنامه‌ریزی برای تخلیه وجود ندارد و فقط زمانی که خانه‌های مردم خراب شده باشد تخلیه صورت می‌گیرد (طیاری، ۱۳۶۸).

ایجاد شهرک‌های یهودی‌نشین به عنوان سپر امنیتی و دفاعی ویژه مناطق مرزی: احداث «آبادی مسلح» جزء تفکیک‌ناپذیر «راهبرد دفاع منطقه‌ای» بوده است. این رژیم پس از شکل‌گیری در سال ۱۹۴۸ نسبت به ایجاد کمربندی از مستعمره‌نشین‌های دفاعی به نام «شهرک‌های یهودی» مبادرت نمود که هر یک به منزله هسته‌هایی در اطراف قلمرو رژیم بوده و که ضریب امنیتی را افزایش می‌دهند. این شهرک‌ها به ویژه بین سال‌های ۶۷-۱۹۷۷ میلادی، به مانند قلعه‌های مستحکمی برای مرزها عمل کردند (عندلیب، ۱۳۷۹).

پاکستان

در میان کشورهای همسایه جمهوری اسلامی ایران، کشور پاکستان به این موضوع علاقه‌مندی خاصی نشان داده و ضمن ایجاد سازمانی برای این امر، به موضوع آموزش عمومی نیز توجه بسیاری نموده است؛ به طوری که جزوات آموزشی با متون ساده و روان در مورد نحوه مقابله با انفجارات هسته‌ای و دیگر تهدیدها در بین مردم و مراکز آموزشی انتشار یافته است.

منابع:

- ۱- موحدی‌نیا، جعفر، مفاهیم نظری و عملی دفاع غیرعامل، ۱۳۸۵
- ۲- اسکندری، حمید، دانستنی‌های پدافند غیرعامل، ۱۳۸۹
- ۳- حسینی، سید جواد، سوابق و تجربیات مربوط به پدافند غیر عامل در گستره تاریخ و جغرافیا، ۱۳۸۸
- ۴- بی‌آزار شیرازی، عبدالکریم، بیونیک یا الهام صنعت از خلقت
- ۵- دورانت، ویل، تاریخ تمدن، ترجمه احمد آرام
- ۶- تزو، سون، هنر جنگ، ترجمه حسن حبیبی، ۱۳۵۹
- ۷- هاشمی فشارکی، سید جواد؛ شکیبامنش، امیر؛ طراحی شهری از منظر دفاع غیرعامل، انتشارات بوستان حمید، تهران، ۱۳۹۰؛ صص ۹۹-۱۰۶

<http://marznews.com/index.php/new/9011-1048-8>

از یک پناهگاه به پناهگاه دیگر.

۹- در نظر داشتن و طرح‌ریزی مقاومت در برابر یک حمله اتمی با بهره‌گیری از نیروهای تهاجمی راهبردی، واحدهای ضد هوایی، موشک‌های زمین به هوا.

۱۰- تهیه و اجرای طرح‌های مرتبط با حفظ جان و مال مردم قبل از حملات هوایی.

۱۱- ایجاد پناهگاه‌ها، تخلیه شهرها و مناطق پر جمعیت و نواحی صنعتی.

۱۲- تشویق و توسعه پناهگاه‌های خصوصی.

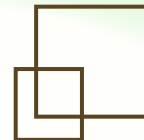
۱۳- آرایه راهنمایی‌های فنی برای ایمن‌سازی ساختمان‌ها به مردم.

۱۴- سرمایه‌گذاری در زمینه ابداع روش‌های نوین دفاع از غیر نظامیان در برابر تهاجمات نظامی، دفاع غیرعامل در ایالات متحده آمریکا دارای ابعاد بسیار گسترده‌ای است. گرچه تأکید اصلی در این زمینه، بر افزایش فوق‌العاده توان تهاجمی و بازدارندگی است، ولی دیگر اقدامات و تمهیدات دفاعی نظیر مقابله با شرایط حین و پس از وقوع حمله و عمدتاً حملات هسته‌ای نیز دیده شده‌اند. این تمهیدات، کلیه مراحل عمل در دفاع غیر عامل مشتمل بر آمادگی (اعلام خطر)، مواجهه (تخلیه عمودی یا افقی محل)، مقابله (نجات و کاهش دامنه آسیب‌ها) و بازیابی پس از رخداد حمله را دربر می‌گیرند.

رژیم صهیونیستی

این رژیم، دفاع غیرعامل را جزء لاینفک تمامی برنامه‌ها و اقدامات خود نموده و آن را در تمام پهنه سرزمین گسترش داده است؛ به گونه‌ای که مرز مشخصی میان دفاع عامل و غیرعامل - از نظر زمان و مکان - وجود ندارد. کلیه کاربردهای ارضی در قلمرو این رژیم و در مقیاس‌های مختلف، لزوماً برخوردار از کاربری‌های نظامی نیز هست. به بیان دیگر، مناطق جمعیتی و به‌ویژه محیط‌های مسکونی، علاوه بر کارایی‌های متداول، برخوردار از عملکردهای نظامی - توأمان به صورت دفاع عامل و غیرعامل - نیز می‌باشد. شهرک‌های یهودی‌نشین که هم به عنوان مناطق مسکونی و هم به عنوان پایگاه‌های اطلاعاتی و نظامی توأمان به صورت دفاعی و تهاجمی - بویژه در مناطق حساس و مرزی - توسعه یافته‌اند و به عنوان ابزار نیرومند دفاعی در برابر تهدیدهای مرزی عمل می‌نمایند، بهترین نمونه‌های چنین کاربری‌های توأام مسکونی - نظامی به شمار می‌آیند. قانون دفاع غیرعامل این رژیم، یکی از جامع‌ترین قوانین دنیای غرب است. یک سامانه اعلام خطر حمله در آنجا وجود دارد که نمایانگر اهمیت زیاد و اعلام هشدار و اعلام

- کالاها توجه دارد، بر زیبایی و کیفیت آنها نیز اهمیت می‌دهد.
- ۱۲- در صورت لزوم با قاطعیت ((نه)) بگویید.
- ۱۳- سعی کنید با اصول ساده روانشناسی آشنا شوید.
- ۱۴- طوری رفتار کنید که دیگران شما را به‌عنوان الگو انتخاب کنند و آینده کاری دلخواه خود را در قالب شخصیت شما مجسم کنند.
- ۱۵- هرگز در حضور کارمندان یا دیگر معاشین خود، پشت سر افراد بدگویی نکنید.
- ۱۶- رعایت سلسله‌مراتب کاری را به مسئولین و سرپرستان گوشزد کنید.
- ۱۷- برای آزمودن کارمندان با آزمایش‌های فاقد ارزش و بی‌اساس، شخصیت آنان را زیر سؤال نبرید.
- ۱۸- با شروع به‌موقع جلسات، وقت‌شناسی را عملاً به حاضرین بیاموزید.
- ۱۹- برای گیراتر شدن سخنان خود، همیشه چند عبارت کلیدی از بزرگان و افراد برجسته در ذهن داشته باشید و در موقع لزوم آنها را به‌کار ببرید.
- ۲۰- در انجام کارها به سه نکته بیش از بقیه نکات توجه کنید: اعتماد به نفس، اعتماد به نفس، اعتماد به نفس.
- ۲۱- انتقادپذیر باشید.
- ۲۲- با بی‌توجهی، تلاش و زحمات زیردستان را بی‌ارزش نکنید.
- ۲۳- با وسواس بیهوده در انتخاب، زمان را از دست ندهید و به خاطر داشته باشید زمان برای شما متوقف نمی‌شود.
- ۲۴- برای حل مشکلات احتمالی، دوراندیش باشید و مطمئن باشید با در نظر داشتن چند راهکار تخصصی، هرگز در موارد اضطراری غافلگیر نخواهید شد.
- ۲۵- نقش تبلیغات را در سودآوری سازمان نادیده نگیرید.
- ۲۶- خواسته‌های خود را واضح و روشن بیان کنید و اطمینان حاصل کنید که کارمندان به‌خوبی از جزئیات وظیفه‌ای که به عهده آنان است، مطلع هستند.
- ۲۷- از هر کس، مطابق دانش و تجربه‌اش توقع داشته باشید تا بهترین نتیجه را به‌دست آورید.
- ۲۸- وظایف کارمندان را متناسب با توانایی‌های فیزیکی و حرفه‌ای آنان تعیین کنید.
- ۲۹- اگر از موضوعی علمی اطلاعی ندارید، یا احتیاج به توضیحات بیشتری دارید، بدون هیچ تردیدی سؤال کنید.
- ۳۰- در موارد بحرانی، خونسردی خود را حفظ کنید و چند راهبرد بحران‌زدایی مناسب با فعالیت سازمانی خود را پیش‌بینی

چهل نکته مدیریتی

- ۱- در انجام کارها بر روی شیوه‌ای خاص تأکید نکنید. شاید کسی بتواند از مسیر کوتاه‌تر و بهتری شما را به مقصد برساند.
- ۲- توجه داشته باشید دانش و تجربه، هیچ‌کدام به‌تنهایی رهگشا نیستند، مثل اکسیژن و هیدروژن که از ترکیب معینی از آنها هوای تنفس ما تأمین می‌شود. می‌توان با آمیختن دانش و تجربه، راهکارهای حیاتی و استثنایی خلق کرد.
- ۳- از هر فرصتی برای استخدام و به‌کارگیری افراد برجسته استفاده کنید.
- ۴- به خاطر داشته باشید رعایت استانداردهای محیط کار در کارایی کارمندان مؤثر است.
- ۵- با فرق گذاشتن بیهوده بین افراد گروه، انگیزه کاری آنها را از بین نبرید.
- ۶- از مشورت و نظرخواهی با نیروی جوان ابایی نداشته باشید.
- ۷- با رفتارهای ضد و نقیض، اعتماد زیردستان را از خود سلب نکنید.
- ۸- در به‌وجود آوردن فضای رقابتی سالم، کوشا باشید.
- ۹- برای ارتقای سطح دانش کارمندان و افزایش بهره‌وری آنان، کلاس‌های آموزشی ترتیب دهید و از لوازم کمک‌آموزشی بهره‌گیری کنید.
- ۱۰- دقت کنید که توبیخ کارمند خطاکار، باید متناسب با اشتباهاتش تعیین شود.
- ۱۱- مطمئن شوید مأمور خریدی که برای سازمان در نظر گرفته‌اید، علاوه بر کاردانی و رعایت اصول درست بازاریابی، مورد اعتماد، زرنگ و خوش‌سلیقه نیز هست و همان‌گونه که بر قیمت

و طراحی کنید تا در موارد لزوم از آنها استفاده کنید.

۳۱- از رفتارهایی که شما را در سازمان عصبی معرفی می‌کند، پرهیز کنید.

۳۲- انتقامجو نباشید.

۳۳- زمان پیاده‌سازی تصمیم‌گیری‌ها، به اندازه اخذ تصمیمات، مهم است. چون ممکن است اجرای یک نقشه خوب تجاری در زمان نامناسب با شکست روبه‌رو شود.

۳۴- در مورد چیزی که نمی‌دانید، به کسی اطلاعات اشتباه ندهید و از گفتن «نمی‌دانم»، هراسی نداشته باشید.

۳۵- با محول کردن مسئولیت به کارمندان مستعد و خلاق، زمینه رشد و خلاقیت آنان را فراهم کنید.

۳۶- بدون تفکر و درنگ پاسخ ندهید.

۳۷- نحوه چیدمان میز کارمندان و محل استقرار آنها را طوری انتخاب کنید که افراد فراموش نکنند در محل کارشان هستند و نباید بیش از حد مجاز با هم به گفت‌وگو بپردازند.

۳۸- حرفه‌ای‌ترین و بهترین حسابدار و مشاور حقوقی را استخدام کنید.

۳۹- به مشکلات مالی افراد توجه کنید و درخواست‌های موجه اخذ وام آنان را به تعویق نیندازید.

۴۰- همیشه به خاطر داشته باشید، تواضع و متانت بر شکوه شما می‌افزاید.

ادامه دارد...

نیازها و ایده‌ها:

- آموزش صحیح و یادگیری علوم انسانی و مهندسی می‌تواند به رشد پدافند غیرعامل در جامعه کمک بسیاری بکند.

- رشد اقتصادی در رشد پدافند غیرعامل مؤثر است.

- آیا می‌دانید رشد علمی در رشد پدافند غیرعامل مؤثر است؟

- خوداتکایی و خودباوری در عملکرد پدافند غیرعامل و آرامش جامعه مؤثر است.

- باور کردن اینکه دشمن خارجی در جهت نابود کردن فرهنگ کشور در حال فعالیت است و این باور، ما را نسبت به انجام اقدامات پدافند غیرعامل نزدیک‌تر می‌کند.

- علوم انسانی در آگاهی مردم برای عملکرد پدافند غیرعامل بسیار مؤثر است.

- انسان فطرتاً در تمام حالات روانی که در معرض خطرات و تهدیدات قرار می‌گیرد، به دنبال پدافند غیرعامل است.

- تمام حیوانات در مقابل حیوانات قوی‌تر، به طور غریزی از اصول پدافند غیرعامل که در انسان می‌باشد استفاده می‌کنند.

- آشنایی با پدافند غیرعامل چه لزومی دارد؟
- کشورهای پیشرفته جهان، بیشترین وقت و انرژی خود را صرف آموزش پدافند غیرعامل می‌کنند.

- کشور نیازمند دسترسی به دودی است که در سطح وسیع در طول چند دقیقه پخش شود و هیچ‌گونه ضرری برای انسان نداشته باشد و پوششی برای مکان‌های مورد نظر باشد.

- آیا می‌دانید نیاز به رنگی است که با کشیدن بر روی شیشه‌ها و دیوارها و یا پارچه‌ها، هیچ‌گونه تشعشعات و طیفی از آن عبور نکند و مکان قابل شناسایی نیز نباشد؟

- نیاز به سازه‌ای پیش‌ساخته، کوچک و قابل اجرا در ساختمان‌های ساخته شده است که در مقابل زلزله و یا انفجارات مقاوم باشد.

- رواج اخلاق خوب در میان افراد جامعه، عامل رشد پدافند غیرعامل و آرامش در کشور می‌شود.

- رواج وحدت و اتفاق نظر (در اهداف مقدس و خوب) عامل رشد و پایداری پدافند غیرعامل در جامعه است.

پروانه و پيله

شود و از جثه او محافظت کند. اما چنین نشد! در واقع پروانه ناچار شد تمام عمر را روی زمین بخزد و هرگز نتواند با بال‌هایش پرواز کند. آن شخص مهربان نفهمید که محدودیت پيله و تقلا برای خارج شدن از سوراخ ریز را خداوند به‌طور غریزی برای پروانه قرار داده است تا به آن وسیله مایعی از بدنش ترشح شود و پس از خروج از پيله به او امکان پرواز دهد.

گاهی اوقات در زندگی فقط به تقلا نیاز داریم. اگر خداوند مقرر می‌کرد بدون هیچ مشکلی زندگی کنیم، فلج می‌شدیم و به اندازه کافی قوی نمی‌شدیم و هرگز نمی‌توانستیم پرواز کنیم.

روزی سوراخ کوچکی در یک پيله ظاهر شد. شخصی نشست و ساعت‌ها تقلاي پروانه برای بیرون آمدن از سوراخ کوچک پيله را تماشا کرد. آنگاه تقلاي پروانه متوقف شد و به نظر رسید که خسته شده و دیگر نمی‌تواند به تلاشش ادامه دهد.

آن شخص مصمم شد به پروانه کمک کند و با قیچی سوراخ پيله را گشاد کرد. پروانه به راحتی از پيله خارج شد، اما چشمانش ضعیف و بال‌هایش چروکیده بود.

آن شخص به تماشای پروانه ادامه داد. او انتظار داشت پر پروانه گسترده و مستحکم

دفاع، جزئی از هویت یک ملت است.
هر ملتی که نتواند از خود دفاع کند،
زنده نیست،

هر ملتی که به فکر دفاع از خود نباشد
و خود را آماده نکند،
در واقع زنده نیست.

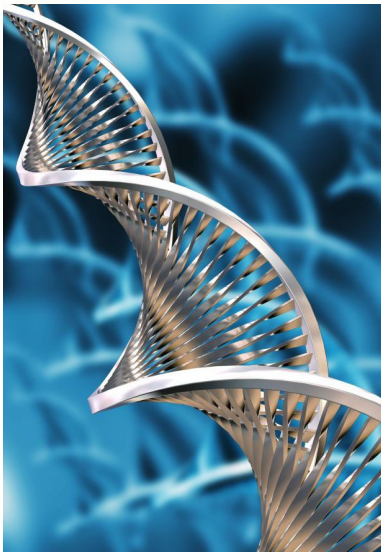
هر ملتی که اهمیت دفاع را درک نکند،
به یک معنا زنده نیست.

ما می توانیم چشم و قدرت تحلیل داشته باشیم،
توطئه عمیق عنادآمیز استکبار علیه اسلام و نظام
اسلامی را ببینیم
و در عین حال به فکر دفاع باشیم.

اگر محافظت نظامی (پدافند غیرعامل) نباشد،
تمام دستاوردهای فرهنگی، اقتصادی، علمی و سیاسی
در یک نصف روز هدر می رود.

تدابیر کارساز در باب پدافند غیرعامل را عملی کنید.

جنگ بیولوژیک (زیستی)

می‌کردند و از این راه آنان را گرفتار بیماری شدید اسهال کرد که در نهایت، منجر به شکست آنان شد. در سال ۲۰۰ پیش از میلاد، یک فرمانده کارتاژی در برابر دشمن عقب نشینی کرد و در همان حال، مقدار زیادی شراب را در اردوگاهش به جای گذاشت که درون آنها ریشه ماندراگورا که گیاهی مخدر است، ریخته بود. دشمن پس از نوشیدن این شراب به خواب رفت. آن‌گاه او بازگشت و همه آنها را سر برد. از آن پس، مسموم‌سازی آب آشامیدنی و خوردنی‌ها در جنگ، به‌صورت امری شایع درآمد. به این ترتیب که جنازه گندیده حیوانات و سربازان را درون چاه‌های آب دشمن می‌افکندند.

در سال ۱۱۵۵ میلادی، امپراتور فریدریک بارباروساف آب‌انبارهای شهر تورونای ایتالیا را با همین شیوه مسموم کرد و آن را به اشغال خود درآورد. جنگ بیولوژیکی در جنگ‌های صلیبی نیز تجربه گردید؛ به این ترتیب که جنازه طاعون‌زدگان را در اردوگاه مسلمانان افکندند و این امر موجب بروز بیماری در میان آنان شد. از نمونه‌های جدید به‌کارگیری عامدانه عوامل بیولوژیکی، اقدام سرجفری فرمانده مهاجم انگلیس در دوران جنگ‌های استعماری اروپا بر ضد قبایل سرخ‌پوست در قاره آمریکا است. او در سال ۱۷۶۳، بالاپوش و دستاری آلوده به بیماری آبله را از بیمارستان آبله نزد رؤسای قبایل سرخ‌پوست فرستاد که پیامدش شیوع بیماری آبله در میان سرخ‌پوستان بود.

در سال ۱۸۶۳ ژنرال جونستون از فیکسبرگ هنگام فرار در مقابل ژنرال شرمن در دوران جنگ داخلی آمریکا، دریاچه‌ها را پر از جنازه خوک و قوچ کرد. در این جنگ هر دو طرف پیش

جنگ بیولوژیکی از اصطلاحات نظامی نوین و به‌معنای به‌کارگیری موجودات زنده و سموم آنها به‌منظور قتل و زیان رساندن به انسان و یا ثروت‌های حیوانی یا زراعی در راستای کاستن از توان نظامی و غیرنظامی کشور، می‌باشد.

برخی این جنگ را «جنگ باکتریایی» یا «جنگ میکروبی» هم خوانده‌اند ولی اصطلاح «جنگ بیولوژیکی» برای این مفهوم، مناسب‌تر است؛ چرا که باکتری و دیگر انواع موجودات ریز و نیز صورت‌های پیشرفته‌تری از حیات، مثل حشرات و دیگر موجودات موزی از جمله نباتات زیان‌بار را نیز شامل می‌گردد.

جنگ بیولوژیک از جمله جنگ‌های دیرینه طبیعت بر ضد انسان است و به‌دنبال جنگ‌ها و منازعات بشری، مردم شاهد شیوع بیماری و یا ویروس بوده‌اند.

در جنگ‌های طبیعی، جنگجویان مسیحی بر دروازه‌های شهر قدس گرفتار بیماری طاعون شدند. بیماری تیفوس جنگجویان مغربی را در اسپانیا درو کرد. سپاه ناپلئون در حمله به مسکو دچار اسهال خونی گشته و قوایشان رو به کاستی نهاد. در جنگ بویر کسانی که بر اثر تب تیفوئید از پای درآمدند، بیش از آن‌هایی بودند که با گلوله کشته شدند.

انسان نیز روش به‌کارگیری موجودات زنده یا سموم آنها را از طبیعت آموخته است. شاید نخستین باری که انسان به طور عمدی عوامل بیولوژیکی را در جنگ به‌کار گرفت، اقدام سولون، فرمانروای آتن در سال ۲۰۰۶ قبل از میلاد بود. او ریشه‌های گیاهی به نام هیلپوس را در جوی آب کوچکی انداخت که دشمنانش برای آشامیدن استفاده

مشکل می‌نماید. در نتیجه، امکان کاربرد تاکتیکی و راهبردی آن را به سختی می‌توان ارزیابی کرد. اما به دلایل زیر، نباید این حقیقت موجب شود که خطر جنگ بیولوژیک را دست‌کم بگیریم:

۱. تقریباً همه دولت‌ها - اعم از بزرگ و کوچک - امکان برخورداری از این سلاح را دارند؛ چرا که برخی از این سلاح‌ها در آزمایشگاه‌ها و کارگاه‌های ساده با اندکی پژوهش علمی در این زمینه موجب تهیه ویروس‌هایی شده است که در مقابل آنتی‌بیوتیک‌ها مقاوم هستند و برای انتشار آن‌ها نیز ابزارهای پیشرفته‌ای تهیه شده است.

۲. سلاح‌های بیولوژیک را می‌توان غافلگیرانه و پنهانی بر ضد مجموعه‌های بزرگ غیر نظامی به کار گرفت. مشکل‌تر از همه، این که شناسایی نوع سلاح بیولوژیک به کار گرفته شده و انتقال هشدار سریع به دیگر مناطق به دلیل فاصله طولانی میان حمله و آشکار شدن عوارض بیماری - بسیار دشوار است. به هر حال، هدف اصلی از به کارگیری سلاح بیولوژیک، انسان است؛ و تهاجم به انسان - به طور مستقیم و یا از طریق حمله به منابع غذایی و در مواردی حیوانی او - صورت می‌گیرد.

بنابراین، جنگ بیولوژیک جنگی است که هدف آن به طور کلی اشخاص و موجودات زنده هستند، در حالی که به منابع مادی مثل ساختمان‌های مسکونی و تأسیسات صنعتی زبانی نمی‌رسد و می‌توان اندکی پس از حمله بیولوژیک، آنها را مورد استفاده قرار داد.

ویژگی‌های کلی عوامل بیولوژیک

با وجود این، دانش بیولوژی، همه موجودات زنده را دربر می‌گیرد، اما بیولوژی نظامی تنها درباره موجودات زنده‌ای بحث می‌کند که به انسان یا حیوان یا نبات زیان می‌رساند. دسته‌های پنجگانه زیر، مجموعه موجوداتی هستند که امکان تولید ویروس و میکروب از آن‌ها برای مصارف جنگ بیولوژیک وجود دارد.

۱. موجودات میکرو ارگانیسم مانند باکتری‌ها، ویروس‌ها، انگل‌ها، قارچ‌ها و ریزمیکروب‌های گیاهی.
۲. سموم ویروسی حیوانی و نباتی.
۳. ناقل بیماری‌های واگیردار بی‌مهره مثل حشرات (شپش، کک، کنه) و حیوانات دیگر.
۴. حشرات و نباتات موزی.
۵. ترکیباتی که موجب ریزش برگ‌های درختان می‌شود و نیز نابود کننده‌های نباتی.

چنانچه ملاحظه می‌شود برخی از این ترکیب‌های شیمیایی در زیرمجموعه عوامل بیولوژیک جای می‌گیرند، زیرا پژوهش‌هایی

از عقب‌نشینی، آب‌های آشامیدنی را آلوده ساختند. در جنگ جهانی اول، مزدوران آلمانی خون آلوده اسب‌های ایالات متحده آمریکا را به اسب‌های نیروهای رومی تزریق و شمار بسیاری از آن‌ها را کشتند. درباره به کارگیری عوامل و سلاح‌های شیمیایی به‌ویژه پس از جنگ جهانی اول، جزئیات فراوانی انتشار یافته، ولی اطلاعات مربوط به سلاح‌های بیولوژیک در پس پرده ضخیم سری بودن و پنهان‌کاری باقی مانده است. مشهور است که نازی‌ها پژوهش‌های گسترده‌ای را در سال ۱۹۶۳ در این زمینه انجام دادند. از این‌رو اتحاد جماهیر شوروی سابق در سال ۱۹۸۳ اعلام کرد که در صورت استفاده نازی‌ها از چنین سلاحی آنان نیز آماده به کارگیری آن بر ضد نظامیان آنها هستند. با وجود این، گزارش روشنی درباره این که کدام یک از طرفین جنگ جهانی دوم از سلاح بیولوژیک استفاده کرده وجود ندارد، در حالی که همه آنان سلاح‌هایی داشتند. برای مثال ژنرال آمریکایی بروک چیزولم اظهار داشت که متفقین از آن بیم داشتند که نازی‌ها از بمب‌های موسوم به میکروب سم استفاده کنند. از این‌رو آمریکا اقدام به ارسال تعداد ۲۳۵۰۰۰ واکسن ضد این میکروب به لندن کرد. هر واکسنی آمپول ویژه‌ای داشت که خود شخص می‌توانست آن را به خود تزریق کند. این واکسن در میان ۱۱۷۵۰۰ سرباز ایتالیایی، آمریکایی و کانادایی توزیع گردید. در ماجرای جنگ کره، چینی‌ها و مسئولان کره شمالی، آمریکا را به استفاده از سلاح بیولوژیک در کره متهم کرد و خواستار تحقیق یک کمیته بین‌المللی در این باره شدند. پس از انجام پژوهش‌های کافی، این کمیته در گزارش هشتم اکتبر ۱۹۵۲ خود به سازمان ملل اظهار داشت که در تحقیقات دقیق خود، به اشیای آلوده به میکروب وبا و سیاه زخم بدخیم، کک‌های آلوده به طاعون پشه‌های حامل ویروس تب زرد و حیوانات جونده مبتلا مثل خرگوش برخورد کرده که برای انتشار بیماری‌های ویروسی مذکور مورد استفاده قرار گرفتند. ولی این گزارش هیچ اشاره‌ای به میزان انتشار آن بیماری‌ها در چین و کره شمالی نداشت. این امر، بسیاری از مفسران غربی را وادار کرد که در صحت آن گزارش تردید کنند و آن را بی‌ارزش بشمارند. با آن که در ویتنام، شمار بسیاری مبتلا به طاعون و ویروس آبله از بیماری‌های بومی این کشور دیده شد، هیچ دلیل قطعی مبنی بر اقدام ایالات متحده برای به کارگیری سلاح بیولوژیک در جنگ بر ضد انقلابیون و مردم ویتنام به دست نیامده است.

از آن‌چه گفته شد، روشن می‌گردد که در جنگ‌های جدید، سلاح‌های بیولوژیک مورد استفاده واقعی قرار گرفته است. از این‌رو شناخت میزان کاربرد آن همچون یک سلاح جنگی به صورت دقیق

آفریقایی، مالاریا و بیماری‌های ترابانوسوم ایجاد می‌کنند که اسب‌ها، چارپایان و دیگر حیوانات بدان مبتلا می‌گردند.

۳. باکتری‌ها

باکتری‌ها موجوداتی میکروسکوپی تک‌سلولی هستند که به میزان بسیار فراوان در طبیعت پراکنده‌اند. باکتری‌ها انواع فراوانی دارند، ولی تنها شمار اندکی از آنها بیماری‌زا هستند. از بیماری‌هایی که برخی باکتری‌ها موجب می‌شوند، می‌توان به مسموم‌سازی خوراکی‌ها، مملک و مننژیت اشاره کرد. برخی انواع باکتری‌های عفونی نیز هستند که موجب بیماری‌هایی چون سل، سیاه‌زخم، تیفوئید، طاعون و سفلیس می‌گردند. از بیماری‌هایی که بر اثر سموم ترشح شده به‌وسیله برخی باکتری‌ها پدید می‌آید، می‌توان به خناق و کزاز اشاره کرد. از نمونه‌های بیماری‌های گیاهی که بر اثر باکتری‌ها پدید می‌آید، می‌توان به پژمردگی اشاره کرد که گندم و خیار بدان مبتلا می‌گردند.

۴. رکتسیا

رکتسیا موجوداتی انگلی هستند که در سلول‌های بدن زندگی می‌کنند و به‌طور معمول از طریق گزش شپش، کک و کنه انتقال یافته و بیماری‌های زیر را موجب می‌گردند:
تب حصبه، تب تاول‌زا، تب با جوش یا لک‌های پوستی و اختلال دستگاه مرکزی عصبی.

از بیماری‌های حیوانی که رکتسیا موجب می‌گردد، بیماری مرغزارها است که از طریق کنه به حیوانات انتقال می‌یابد. رکتسیا بیماری خطرناکی است و برای چارپایان کشنده است، در حالی که نباتات، بیماری رکتسیایی شناخته‌شده‌ای ندارند.

۵. ویروس‌ها

ویروس‌ها کوچک‌ترین و ریزترین موجودات میکروسکوپی را شامل می‌شوند. ویروس‌ها برای رشد و نمو و تکثیر نیاز به بافت‌های زنده دارند، اما تکثیر برخی انواع ویروس‌ها موجب بیماری‌های مسری خطرناکی می‌شوند که انسان به آنها مبتلا می‌گردد. هنگام به‌کارگیری، این عوامل در محفظه‌های ویژه‌ای نزد نیروهای تهاجمی قرار می‌گیرد و با شیوه‌ای که نیروهای به‌کارگیرنده مصون بمانند در میان نیروهای دشمن پخش می‌گردد.

راه‌های پرتاب و به هدف رساندن عوامل بیولوژیکی شیوع از سه راه زیر انجام می‌پذیرد:

که روی آنها صورت می‌گیرد، به‌طور معمول در آزمایشگاه‌ها انجام می‌شود. اما بهتر این است که با توجه به ماهیت شیمیایی صرف و راه‌های فراوری‌شان، آنها را در زمره عوامل شیمیایی قرار دهیم.

شماری از ویژگی‌های عمومی باید در عوامل بیولوژیکی وجود داشته باشد تا بتوان آنها را در سلاح‌های بیولوژیکی به طرزی مؤثر به‌کار گرفت. از جمله آن ویژگی‌ها موارد زیر است:

۱. قابلیت سرایت بالا.
۲. توان مقاومت در برابر شرایط طبیعی مانند گرما و نور خورشید (پرتو ماورای بنفش) و خشکی.
۳. قابلیت سازگاری و سرعت انتشار.
۴. توان وارد آوردن زیان‌های فراوان در هنگام آغاز تهاجم از طریق کشتن یا ناتوان ساختن.
۵. ناشناخته بودن عامل بیولوژیک؛ برای وارد آوردن زیان هر چه بیشتر، لازم است که عوامل بیولوژیکی به‌کار گرفته شده برای منطقه هدف هر چه ناشناخته‌تر باشد. به‌طوری که امکان مقابله با آن به‌وسیله عوامل طبیعی در میان ساکنان منطقه وجود نداشته باشد.
۶. ثبات و سازگاری عوامل برای به‌کارگیری در شرایط میدان جنگ.
۷. آسان بودن تولید و ذخیره عوامل بیولوژیکی.

عوامل بیولوژیکی قابل استفاده در جنگ بیولوژیکی

۱. انگل‌های قارچی

موجوداتی تک‌سلولی یا چندسلولی می‌باشند. انگل‌های قارچی موارد زیر را دربر می‌گیرند: عفونی‌ها، زردی گیاهان و آنزیم. قارچ‌ها موجب بیماری‌های نباتی فراوانی می‌گردند که از جمله می‌توان به هسیتو پلاسما (انعقاد پلاسما)، کرپتو کوکوس و پلاستو مایکوس اشاره کرد، ولی نسبت به انسان یا حیوان بیماری‌های آن به آسانی درمان می‌شوند. از بیماری‌های نباتی که قارچ‌ها تولید می‌کنند، بیماری سیب‌زمینی، بیماری نیشکر، گندیدگی حبوبات و بیماری لک ساقه است که برنج را مبتلا می‌کند.

۲. انگل‌ها

انگل‌ها مجموعه ناهمگونی از موجودات تک‌سلولی هستند که اغلب آنها بیماری انسانی یا حیوانی تولید نمی‌کنند، اما برخی از آنها بیماری‌های خطرناکی مثل دیسانتری، بیماری خواب

چند روز پیش از حمله همه‌جانبه، به‌طور هم‌زمان مورد اصابت قرار دهد، به‌طوری که نیروهای طرف مقابل بر اثر ابتلا به بیماری، توان جنگی خود را از دست داده باشند.

در میان وسایل جنگی که به‌منظور تهاجم با عوامل بیولوژیکی بیشترین کاربرد را دارد، هواپیماهایی است که از عقب آنها ابرهایی حامل این عوامل را رها می‌کنند، به‌طوری که آن ابرها مناطق مورد نظر را تحت پوشش قرار می‌دهند. عامل تضمین‌کننده موفقیت این نوع تهاجم، سری بودن آنها است. در ضمن، هوا نیز باید برای این نوع حمله مناسب باشد. مقصود از مناسب بودن شرایط جوی، وجود سه شرط زیر است: اول، تهاجم در شب. چرا که عوامل بیولوژیکی تاب مقاومت در برابر نور خورشید برای مدتی طولانی را ندارند و از سوی دیگر، انجام اقدامات فرار از سوی نیروهای مورد تهاجم، در شب بسیار کم است. دوم، این که حرکت هواپیما در ارتفاع مناسبی از سطح زمین صورت گیرد، به‌طوری که هنگام اوج‌گیری، مقدار فراوانی ویروس را با خود به بالای جو انتقال ندهد. از این‌رو مناسب‌ترین زمان برای تهاجم بیولوژیکی باز هم شب است. سوم، این که باد در کل منطقه مورد تهاجم، وزشی ثابت داشته باشد و توان و سرعتش به‌گونه‌ای باشد که بتواند عوامل بیولوژیکی را با خود ببرد و در جای‌جای منطقه در مدتی که ویروس‌ها زنده هستند بپراکند.

از آن‌چه تاکنون گفته شد، می‌توان چنین نتیجه گرفت که ابزار و وسایلی که برای پرتاب و رساندن عوامل بیولوژیکی به هدف مورد استفاده قرار می‌گیرند، همان‌هایی هستند که در سلاح‌هایی مثل سلاح شیمیایی به‌کار گرفته می‌شوند. از جمله این وسایل عبارت اند از:

- کیسه‌های ویژه‌ای که از هوا به‌وسیله هواپیما پرتاب می‌شود.
- وسایل و ابزار پاشاندن و مولدهای مه که به‌وسیله هواپیما حمل می‌گردد.
- به‌کارگیری منابع خاص جنگ بیولوژیکی مثل توپ و خمپاره.
- موشک‌ها.
- اعمال خرابکارانه مزدوران ستون پنجم.

شاخه‌هایی از گروه‌های علمی پدافند غیرعامل، جنگ بیولوژیکی است.

برای مبارزه با عوامل مخرب بیولوژیکی می‌بایست طرح‌های دفاعی و خنثی‌کننده این نوع سلاح‌های شیمیایی را ابداع و اجرا نمود.

منبع: ماهنامه علمی دانش حفاظت شماره ۲۸

(الف) (پوستی)

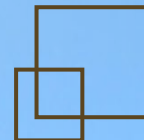
که از راه گزش پشه، شپش یا کک‌های مبتلا، انجام می‌پذیرد. به‌کارگیری این حشرات همچون ناقل شیوع، امری رایج است. امکان انتشار این عوامل در میان صفوف دشمن از راه رهاسازی برخی حیوانات، مثل موش‌های صحرایی حامل کک، به‌سوی خطوط دشمن امکان‌پذیر است. می‌توان موش صحرایی را در ظرف‌های ویژه‌ای که از راه هوا حمل می‌گردد و با برخورد به زمین به خودی خود باز می‌شود، حمل کرد. اما این روش نیازمند شمار فراوانی موش صحرایی است که خوگرفتن آنها با محیط جدید زمان زیادی می‌برد و امکان نابودسازی آن ممکن است. اما رهاسازی پشه در میان انسان‌ها با دشواری‌های به‌مراتب بیشتری همراه است. بنابراین بهداشت عمومی در جامعه، در گرو پیشگیری از امراض خطرناک و کمک به عملکرد پدافند غیرعامل بیولوژی است.

(ب) (گوارشی)

طرفین متخاصم، پیوسته از طریق آلوده‌سازی آب‌های آشامیدنی به ویروس یا سم، برای از بین بردن طرف مقابل استفاده می‌کنند. اما این که اهداف دشمن از راه آلوده‌سازی آب‌های آشامیدنی برآورده شود، جای تردید است، چرا که تصفیه و ضد عفونی کردن آب با روش‌هایی که امروزه معمول است، هر نوع ویروس کشنده‌ای را از میان می‌برد.

(ج) (تنفسی)

بدون شک، مؤثرترین راه نشر ویروس‌ها انتشار آنها از طریق هوا است. مشهور است که بسیاری از ویروس‌های معمولی مثل آنفلونزا و بیماری‌های ناشی از سرما از این راه انتشار می‌یابند. برای آنکه شمار هرچه بیشتری از نیروهای مخالف از راه هوای آلوده به ویروس مبتلا شوند، لازم است که آن ویروس در قالب اسپری‌های حامل ویروس به‌وسیله مولدهای ویژه انتشار یابد. برای انتشار ویروس به این شیوه، لازم است که اندازه این اسپری‌ها تا جای ممکن کوچک باشد. پرتاب آنها نیز از راه هواپیما، کشتی، زیردریایی، بمب، توپ و موشک امکان‌پذیر است. انتشار عوامل بیولوژیکی از راه هوا، دشواری‌هایی دارد که کاربرد آنها را محدود می‌سازد. چرا که پرتو خورشید، ویروس را در زمانی کوتاه می‌کشد و حتی در شرایط ایده‌آل بیشتر آنها امکان زنده ماندن بیش از ۲۴ ساعت را ندارند. از این‌رو لازمه انتشار ویروس در هر منطقه‌ای آن است که در کوتاه‌ترین وقت ممکن تحت پوشش قرار گیرد. از آن جا که دوران رشد ویروس، پیش از بروز عوارض و شناسایی آنها سه تا چهار روز به طول می‌انجامد، دشمن تلاش می‌کند به‌طور پنهانی مناطق بسیار گسترده‌ای را که قصد حمله به آن جا را دارد،

سال هشتم هجرت، فرمان به عبور لشکر از راه‌های خالی از سکنه در غزوات بنی‌سلیم و نجران، جلوگیری از درخشندگی اسلحه هنگام حرکت و عبور نکردن از مقابل ساکنان مناطق میان راه در غزوات و سرایای بدر و بنی‌سلیم، سفارش به عدم ایجاد هرگونه سروصدا و دستور باز کردن زنگوله از گردن شترها و حرکت دادن مخفی نیروها به شکل مخفی در غزوات موته و فتح مکه، مخفی نگه‌داشتن آمادگی بسیج اولیه در غزوات و سرایای بنی‌سلیم، ذی‌امر، ذات‌الرقاع، استقرار و مکان‌یابی مناسب در مواضعی که از هر جهت نیروها در آن تقسیم و از دسترسی دشمن مصون بودند، مانند غزوه خندق که تنها سمت شمال آن باز بود و جنگ خیبر که لشکریان اسلام در موضع مطلوبی قرار داشتند، واقع شدن خورشید در پشت سر نیروهای خودی در جنگ بدر، قرار گرفتن کوه و استحکامات و عوارض طبیعی در پشت سر نیروها مانند جنگ احد، انجام دیده‌بانی و در نظر داشتن تحرکات دشمن در اکثر غزوات و سرایا، گماردن دیده‌بانی و عنصر اطلاعاتی در مکان مخفی و پنهان از چشم دشمن، حرکت دادن نیروها در تاریکی شب در غزوات (ذی‌العشیره و دومه‌الجندل)، سرگردان و گمراه ساختن از مقاصد هجومی بنی‌لحيان و دومه‌الجندل و سرگردان ساختن ساکنان مکه و روسای آنان در غزوه فتح به‌طوری که آنان نمی‌دانستند آیا مقصود و هدف حضرت محمد (ص)، نجد، هوارن و یا منطقه‌ای دیگر است، که خدعه و فریب دشمن را جزئی از جنگ می‌دانستند (الحرب الخدعه)، ایجاد موانع و دام‌های آهین در مسیر حرکت دشمن در محاصره طائف، (این موانع دارای سه شاخه و به‌صورت مثلث بود که دو شاخه آن بر روی زمین و یک شاخه در داخل زمین قرار داده می‌شد تا مانع عبور سواره‌نظام یا پیاده‌نظام دشمن شود (حسک الشانک))، استفاده از تاکتیک‌های فریبنده برای نشان دادن قدرت نیروهای خودی (تغییر چهره نفرات خودی همانند رنگ نمودن موی سر و محاسن پیرمردان برای جوان نشان دادن آنها) و... که همگی موارد فوق، مصادیق استفاده از پدافند غیرعامل در صدر اسلام می‌باشد.

حضرت علی (ع) در مکان‌یابی صحیح و استفاده از زره و گماردن دیده‌بان جهت اعلام خبر، رهنمودهای ارزنده‌ای به شرح زیر دارند: ((آنگاه که در میدان جنگ رویاروی دشمن قرار گرفتید، قرارگاه شما باید در دامنه کوه‌ها، تپه‌ها و یا در کنار نهرها باشد تا پوشش و حفاظ شما گردد و شما را از دشمن نگهبانی کند و باید جنگ را از یک سو و یا حداکثر از دو سو با دشمن داشته باشید و در قسمت‌های دیگر بر موانع طبیعی تکیه داشته باشد تا دشمن قدرت نفوذ نداشته باشد)). و در جای دیگر می‌فرماید: ((زره پوشیده‌ها را در پیشاپیش لشکر قرار دهید و آنها که کلاه‌خود ندارند در پشت سر قرار گیرند. مراقبان، نگهبانان و خبرگیرانی در قلعه کوه‌ها قرار دهید و ... بدانید آنها که در پیشاپیش سپاه حرکت می‌کنند، چشمان لشکرنده)).

منبع: کتاب اصول و مبانی پدافند غیرعامل در امنیت ملی

پدافند غیرعامل در صدر اسلام

عزت الله نباتی

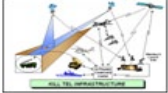
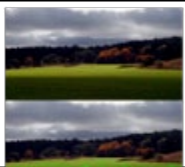
مقدمه:

((واعدوا لهم ما استطعتم من قوه و من رباط الخيل ترهبون به عدو الله و عدوكم و اخرين من دونهم لا تعلمونهم الله يعلمهم...)) و شما ای مومنان در مقام مبارزه با آنها (دشمنان) خود را مهیا کنید و تا آن حد که بتوانید از آذوقه و آلات جنگی و اسبان سواری برای تهدید دشمنان خدا و دشمنان خودتان فراهم سازید و بر قوم دیگری که شما بر دشمنی آنان مطلع نیستید و خدا به آنها آگاه است نیز مهیا باشید ... خداوند متعال در خصوص تعلیم و یاد دادن زره به حضرت داود (ع) می‌فرماید: ... و ما به او ساخت زره را تعلیم نمودیم تا شما را از آسیب جنگ در امان بدارد، پس آیا از شکر گزارانید؟

در معماری و شهرسازی اوایل اسلام که متأثر از معماری قبل از اسلام به‌ویژه دوران ساسانیان است، تفکرات دفاع غیرعامل مورد توجه بوده است؛ به‌طوری که معمولاً هر شهر اسلامی از سه بخش تحت عنوان کهندژ، شارستان و ربض تشکیل می‌گردید. مهم‌ترین این سه بخش، کهندژ یا ارگ بود که عبارت بود از قلعه‌هایی که در وسط یا گوشه شهر قرار داشته و معمولاً از یک سو به باروی شهر پیوسته بود تا همواره برای دفاع و مقابله با تهاجمات دشمن آماده باشد. از جمله کهن‌دژهای معروف می‌توان کهندژهای سمرقند، بخارا، بلخ و نیشابور را نام برد. رباط‌ها نیز از بناهای دفاعی و نظامی صدر اسلام است و قلعه‌های نظامی مرزی را در دوران معینی ((رباط)) می‌گفتند؛ مانند رباط نصیبین که در سر حد میان ایران و روم شرقی بنا شده بود و نگهبانان آن را دیلمان نامیدند. رباط‌ها را می‌توان از نخستین استحکامات سازه‌ای محسوب نمود که در نقاط بی‌حفاظ مرزی پناهگاه گروهی جهادگر بودند. پس از تثبیت اسلام در مناطق مختلف اسلامی و برطرف شدن تهدید از سوی غیرمسلمانان در مرزها، معنای واژه رباط با مسجد، یکی شد. حفر خندق در جنگ احزاب (سال پنجم هجرت)، مخفی نگه‌داشتن قدرت و توان و تحرکات تا نزدیکی مکه در فتح مکه (در سال هشتم هجرت)، دستور به شعله‌ور ساختن مشعل توسط نیروهای اسلام و ایجاد حلقه عظیم آتش در اطراف مکه جهت ایجاد رعب و وحشت در دل دشمن و فتح شکوهمندانه مکه بدون هرگونه مقاومت و درگیری، بستن دهان اسبان و حرکت از میان شیار در جنگ ذات‌السلاسل در

فرهنگ واژگان و کتاب

واژه‌های مصوب فرهنگستان زبان و ادب فارسی

ردیف	واژه یا اصطلاح مصوب فرهنگستان	واژه یا اصطلاح بیگانه	عکس
۱	استتار	Camouflage	
۲	اختفا	Concealment	قبل از اختفا بعد از اختفا
۳	فریب	Deception	اسب تروا
۴	آفند	War	
۵	پدافند	Defense	
۶	پدافند عامل	Defense Agent	
۷	پدافند غیرعامل	Passive Defense	
۸	پدافند پرتوی	Radiological Defense	
۹	پدافند زیستی	Biological Defense	
۱۰	پدافند فضایی	Space Defense	
۱۱	انهدام نرم	Soft Kill	

استتار، اختفا و فریب (افا - CCD) در دنیای طبیعت: بسیاری از حیوانات با هم‌رنگ شدن با محیط، پدافند غیرعامل را انجام می‌دهند.

**مرکز مدیریت حوادث و فوریت‌های پزشکی
دانشگاه علوم پزشکی سبزوار**

کردآوری:

دکتر علی شریفان - سید محمد میری

مرکز مدیریت حوادث و فوریت‌های پزشکی سبزوار